

ХҮҮХДИЙН ХӨГЖИЛ, ТӨЛӨВШИЛ, ХҮМҮҮЖИЛД СӨРӨГ НӨЛӨӨ ҮЗҮҮЛЖ БОЛОХ ХҮЧИН ЗҮЙЛИЙГ ТОДОРХОЙЛОХ СУДАЛГАА

Захиалагч: ГЭР БҮЛ, ХҮҮХЭД, ЗАЛУУЧУУДЫН ХӨГЖЛИЙН ГАЗАР
Гүйцэтгэгч: “МАКСИМА КОНСАЛТИНГ” ХХК

УЛААНБААТАР
2019 ОН

Багийн ахлагч

Г.Түмэннаст, МУИС-ийн Социологи, Нийгмийн ажлын тэнхимийн багш, доктор, дэд профессор

Багийн гишүүд

Б.Хишигням, МУИС-ийн Боловсрол, Сэтгэл судлалын тэнхимийн эрхлэгч, доктор, дэд профессор

Д.Бумдарь, МУИС-ийн Улс төр судлалын тэнхимийн багш, доктор, дэд профессор

М.Батбаатар, МУИС-ийн Социологи, Нийгмийн ажлын тэнхимийн багш, доктор, дэд профессор

С.Тулга, МУИС-ийн Социологи, Нийгмийн ажлын тэнхимийн докторант

А.Эрхэс, Сэтгэл судлаач, МУИС-ийн Боловсрол, Сэтгэл судлалын тэнхимийн магистрант

АГУУЛГА

Хүснэгтийн жагсаалт	4
Зургийн жагсаалт	4
Шигтгээний жагсаалт	6
Бүдүүвчийн жагсаалт	6
БҮЛЭГ 1. СУДАЛГААНЫ АРГА ЗҮЙ	7
БҮЛЭГ 2. ХҮҮХДИЙН ХҮМҮҮЖИЛ, ТӨЛӨВШЛИЙН БОДЛОГО ТОГТОЛЦООНЫ АСУУДЛУУД	11
БҮЛЭГ 3. ХҮҮХДИЙН ХҮМҮҮЖИЛ, ТӨЛӨВШЛИЙН ӨНӨӨГИЙН ОРЧИН, ТҮҮНИЙ ТӨЛӨВ БАЙДАЛ	20
БҮЛЭГ 4. ХҮҮХДИЙН ХҮМҮҮЖИЛ, ТӨЛӨВШИЛД НӨЛӨӨЛӨГЧ ХҮЧИН ЗҮЙЛСҮҮД	28
БҮЛЭГ 5. ХҮҮХДИЙН ХҮМҮҮЖИЛ, ТӨЛӨВШЛИЙН НИЙГМИЙН СЭТГЭЛЗҮЙН СОРИЛУУДЫН ҮР ДҮН	39
5.1. Хүүхдээ өсгөж хүмүүжүүлэх эцэг эхийн арга барилын сорилын үр дүн	39
5.2. Эцэг эхийн хүмүүжлийн арга барилыг үнэлэх аргачлалын үр дүн	42
5.3. Хүүхдийн аав ээждээ хандах хандлагыг үнэлэх аргачлалын үр дүн	43
5.4. Гэр бүлийн дасан зохицох чадвар болон нэгдэл нягтралыг үнэлэх сорилын үр дүн.	44
5.5. Хүүхдийн хувийн онцлогийг үнэлэх сорилын үр дүн	45
5.6. Ээнэгшлийн сорилын үр дүн	52
ДҮГНЭЛТ	54
ЗӨВЛӨМЖ	60
ЭХ СУРВАЛЖ	62

ХҮСНЭГТИЙН ЖАГСААЛТ

- Хүснэгт 1. Тоон судалгааны түүвэрлэлт, байршлаар болон респондентоор.
- Хүснэгт 2. Чанарын судалгааны түүвэрлэлт
- Хүснэгт 3. Нийгэм сэтгэл зүйн тестүүдийн түүвэрлэлт
  - Хүснэгт 1.1. Хүүхдийн талаарх хууль, эрх зүйн баримт бичиг
  - Хүснэгт 1.2. Хууль эрх зүйн түвшинд
  - Хүснэгт 1.3. Гэр бүлд хүүхдийг хүмүүжүүлэх үүргийн талаар
- Хүснэгт 2.1. Өнөөдөр хүүхдийн хүмүүжил, төлөвшилд хамгийн чухал нөлөө үзүүлж буй хүмүүсийн талаарх 1-5 онооны үнэлгээний дундаж
- Хүснэгт 2.2. Хүүхдийн хүмүүжил, төлөвшилд гэр бүлийн гүйцэтгэх үүргийн талаарх үнэлгээний дундаж (1-3 хүртэлх оноогоор үнэлсэн)
- Хүснэгт 2.3. Хүмүүжил, төлөвшилд сургуулийн (багш нарын) гүйцэтгэх үүргийн талаарх 1-3 онооны үнэлгээний дундаж
- Хүснэгт 4. 1. Дундаж утга ба стандарт хазайлт
- Хүснэгт 4. 2. Хүүхдийн аав ээждээ хандах хандлагыг үнэлэх аргачлалын үр дүн
- Хүснэгт 4. 3. Гэр бүлийн дасан зохицох чадвар болон нэгдэл нягтралыг үнэлэх сорилын үр дүн
- Хүснэгт 4. 4. “Ээж аавын өнөөдрийн дүр ба байх ёстой дүр”

ЗУРГИЙН ЖАГСААЛТ

- Зураг 1.1. Сингапур улсын тогтолцоо
- Зураг 1.2. Монгол улсын хүүхдийн хүмүүжлийн тогтолцооны бүдүүвчийг тоймлон үзвэл
- Зураг 2. 1. Өнөөдөр хүүхдийн хүмүүжил, төлөвшилд хамгийн чухал нөлөө үзүүлж буй хүмүүсийн талаарх 1-5 онооны үнэлгээний дунджын нийлбэр
- Зураг 2. 2. Хүүхдүүдийн чөлөөт цагаар хийж буй зүйлс, хүүхэд, эцэг эхийн хариултаар
- Зураг 2.3. Хүүхдийн хүмүүжил, төлөвшилд гэр бүлийн гүйцэтгэх үүргийн талаарх үнэлгээний дундаж (1-3 хүртэлх оноогоор үнэлсэн).
- Зураг 2. 4. Хүүхдийн хүмүүжил, төлөвшилд сургуулийн гүйцэтгэх үүргийн талаарх үнэлгээний дундаж (1-3 хүртэлх оноогоор үнэлсэн).
- Зураг 2.5. Хүмүүжил, төлөвшилд тухайн газрын олон нийтийн гишүүдийн (томчууд) гүйцэтгэх үүргийн талаарх 1-3 онооны үнэлгээний дундаж

- Зураг 3.1. Хүүхдийн хүмүүжилд нөлөөлөгч гэр бүлийн хүчин зүйлсийн үнэлгээний дундаж (Дундаж шугамнаас бага бол сөрөг утга илэрхийлнэ)
- Зураг 3.2. Хүүхдийн хүмүүжилд нөлөөлөгч боловсролын хүчин зүйлсийн үнэлгээний дундаж (Дундаж шугамнаас бага бол сөрөг утга илэрхийлнэ)
- Зураг 3.3. Хүүхдийн хүмүүжилд хэвлэл мэдээллийн хэрэгслийн хүчин зүйлсийн үнэлгээний дундаж (Дундаж шугамнаас бага бол сөрөг утга илэрхийлнэ)
- Зураг 3.4. Хүүхдүүийн сошиал хэрэглээний тухай
- Зураг 3.5. Хүүхдийн хүмүүжилд нөлөөлөгч соёлын хүчин зүйлсийн үнэлгээний дундаж (Дундаж шугамнаас бага бол сөрөг утга илэрхийлнэ)
- Зураг 3.6. Хүүхдийн хүмүүжилд нөлөөлөгч хийгмийн харилцааны хүчин зүйлсийн үнэлгээний дундаж (Дундаж шугамнаас бага бол сөрөг утга илэрхийлнэ)
- Зураг 5.1. Эцэг, эхчүүдийн хүүхдийн хөгжлийн түвшинд тохироогүй хүлээлт
- Зураг 5.2. Эцэг, эхчүүдийн хүүхдийн хөгжлийн түвшинд тохироогүй хүлээлт (Улаанбаатар хот, Орон нутгийн харьцаа). 37
- Зураг 5.3-5. Эцэг, эхчүүдийн хүүхдийн хөгжлийн түвшинд тохироогүй хүлээлтийн харьцаа
- Зураг 5.6. Эцэг эхийн хүмүүжлийн арга барилыг үнэлэх аргачлалын үр дүн
- Зураг 5.7. Сурагчдын эцэг, эхдээ хандах хандлага
- Зураг 5.8. Гэр бүлийн дасан зохицол
- Зураг 5.9. Гэр бүлийн нэгдэл нягтрал
- Зураг 5.10. Харилцааны эерэг онцлогууд
- Зураг 5.11. Харилцааны сөрөг онцлогууд
- Зураг 5.12.13. Эерэг хандлага, Сөрөг хандлага орон нутгийн харьцаа
- Зураг 5.14.15. Эерэг хандлага, Сөрөг хандлага орон нутгийн харьцаа
- Зураг 5.16.17. Эерэг хандлага, Сөрөг хандлага орон нутгийн харьцаа
- Зураг 5.17.18. Хөдөлгөөн нийтэд нь болон Улаанбаатар, Орон нутгаар харахад.

ШИГТГЭЭНИЙ ЖАГСААЛТ

Шигтгээ 1. Ахмад багштай хийсэн ярилцлага **Error! Bookmark not defined.**

Шигтгээ 2. Ерөнхий боловсролын багш нартай хийсэн ярилцлагуудыг нэгтгэн авч үзэхэд

Шигтгээ 3. Нийгэмшлийн тухай

Шигтгээ 4 Үнэлгээний журам

БҮДҮҮВЧИЙН ЖАГСААЛТ

Бүдүүвч 3. 1. Хүүхдийн хүмүүжилд сөргөөр нөлөөлж буй хүчин зүйлсийн зураглал, Чанарын судалгааны үр дүн

БҮЛЭГ 1: СУДАЛГААНЫ АРГА ЗҮЙ

Түүхэн хөгжлийн явцад үндэстэн болгон хүүхэд багачуудаа багаас нь яаж хүмүүжүүлэх талаар өөр өөрийн туршлага, уламжлал хуримтлуулсан байдаг бөгөөд өнөөгийн даяаршлын эрин үед эдгээр нь бүдгэрсээр байна. Эрт дээр үеэс бага насны хүүхэд амьдрахын тулд бие даан хөгжих, шинэ зүйлүүдэд хурдан дасан зохицох чадвартай хүн болгох хэрэгтэй байсан. Монголчууд уламжлалт нүүдлийн аж ахуйгаасаа холдон суурьшмал амьдралыг эрхэмлэх болсон мөн мэдээллийн гэгддэг XXI-р зуунд хүн төрөлхтөн цахим сүлжээ буюу интернэт ертөнцөөс шууд хамааралтай болж нийгмийн харилцаа ч үүнийг дагаад өөрчлөгдөж байгаа билээ. Иймээс хүүхэд хүмүүжлийн асуудалд дэвшилтэт арга барилыг бий болгохыг шаардаж байна.

Хүүхэд, өсвөр үеийнхний архи, согтууруулах ундаа, мансууруулах бодисын хэрэглээ, хор хөнөөл, цахим хэрэглээний сөрөг нөлөөллийн талаарх судалгаанууд нь цөөнгүй хийгдсэн боловч хүүхдийн хөгжил, төлөвшил, нийгэмшилд сөрөг нөлөө үзүүлж болох бүхий л хүчин зүйлсийг цогцоор нь авч үзэж судалсан судалгаа одоогоор хийгдээгүй байна. Тиймээс хүүхдийн хөгжил, төлөвшил, хүмүүжилд сөрөг нөлөө үзүүлж болох хүчин зүйлсийг цогцоор нь судалж шинжлэх нь тэднийг сөрөг нөлөөллөөс хамгаалах бодлого боловсруулахад гол түлхэц болох юм.

Судалгааны үндсэн зорилго нь хүүхдийн хөгжил, төлөвшил, хүмүүжилд сөрөг нөлөө үзүүлж болох бүхий л хүчин зүйлсийг цогцоор нь тодорхойлон, уг сөрөг нөлөөллөөс хүүхдийг хамгаалахад чиглэсэн бодлого зохицуулалтын арга хэмжээний санал, зөвлөмж боловсруулахад оршино.

Судалгааны зорилгод хүрэхийн тулд дараах зорилтуудыг шийдвэрлэв.

- Хүүхдийн хүмүүжил, төлөвшлийн бодлогын баримт бичгүүдийг судлах,
- Хүүхдийн хөгжил, төлөвшил, хүмүүжлийн өнөөгийн орчин, түүний төлөв байдлыг хүүхэд, эцэг эх, багш нарын үнэлгээгээр тодорхойлох,
- Хүүхдийн хөгжил, төлөвшил, хүмүүжилд сөргөөр нөлөөлөгч хүчин зүйлүүдийг зураглан тодорхойлох,
- Хүүхдийн хүмүүжил, төлөвшлийн асуудлаар нийгэм сэтгэл зүйн сорил хийж шинжлэх,
- Хүүхдийн хөгжил, төлөвшил, хүмүүжилд сөрөг нөлөө үзүүлж буй хүчин зүйлсийг бууруулах, хязгаарлах талаар зөвлөмжийг боловсруулах,

Судалгааны арга зүй

Судалгааны үндсэн арга нь баримтын шинжилгээ, ярилцлага, асуулга байх бөгөөд холбогдох суурь мэдээлэл, тоон судалгааг хүүхэд, багш, эцэг эхчүүдээс авах, судалгааны үр дүнг тайлбарлах, гүнзгийрүүлэн судлах чанарын судалгааг нийгмийн ажилтан, сургалтын менежер болон ерөнхий боловсролын сургуулийн багш, ГБХЗХГ-ын мэргэжилтэн нартай ярилцлага зохион байгуулах, бусад улс орнуудын хууль эрх зүйн актууд, төрийн бодлогыг харьцуулан судлах, хүүхдийн хөгжил, хүмүүжлийг судлах нийгэм сэтгэл зүйн сорилын аргуудаар мэдээлэл цуглуулан боловсруулалт хийж, судалгааны үр дүнг нэгтгэн, санал зөвлөмж боловсруулсан.

Мэдээлэл цуглуулсан аргууд: Баримт бичгийн шинжилгээ болон анхдагч мэдээлэл цуглуулах тоон болон чанарын судалгаа, нийгэм сэтгэл зүйн сорилуудыг хэрэглэсэн.

- Баримт бичгийн судалгаа: Төрийн бодлого, хууль эрх зүйн актууд, дүрэм журам, бусад баримт бичигт дүн шинжилгээ хийв.
- Ганцаарчилсан ярилцлага: Ерөнхий сургуулийн боловсролын багш нар, нийгмийн ажилтан, сургалтын менежер, гэр бүл, хүүхэд, залуучуудын хөгжлийн газрын мэргэжилтэн нар хамрагдсан болно. Хүүхдийн хүмүүжилд сөргөөр нөлөөлж буй хүчин зүйл, хүүхдийг хүмүүжүүлэх, төлөвшүүлэх чиглэлээр явуулж буй бодлого үйл ажиллагаа хангалттай эсэх, гэр бүл, сургууль, багш нар хүүхэд хүмүүжүүлэх үүргийн биелэлт, орчин нөхцөлөөр хэр зэрэг хангагдсан талаар мэдээлэл цуглуулсан.
- Асуулга: Хүүхдийн хөгжил, төлөвшил, хүмүүжилд сөргөөр нөлөөлөгч хүчин зүйлийн талаар ЕБС-ийн багш, эцэг эхчүүдийн мэдлэг, ойлголт, хандлагыг судлах, түүнд нөлөөлж буй хүчин зүйлсийг тодруулах зорилгоор ашигласан болно.
- Нийгэм сэтгэл зүйн сорил. “Энэгшлийг тодорхойлох тест”, Хүүхдийн хувийн онцлогийг үнэлэх аргачлал CPS, эцэг эхийн хүүхдээ өсгөж хүмүүжүүлэх арга барилыг өсвөр насныхан үнэлэх AAPI, эцэг эхийн хүмүүжлийн арга барилыг үнэлэх аргачлал PNS, хүүхдийн аав ээждээ хандах хандлагыг үнэлэх CAF, CAM, гэр бүлийн дасан зохицох чадвар болон нэгдэл нягтралыг үнэлэх аргачлал FACE-III сэтгэл зүйн тестүүдээр судалгаа авч боловсруулсан.

Судалгааны түүврийн төлөвлөлт

Асуулгын аргаар судалгааг Улаанбаатар хотын 4 дүүргийн 7 сургууль, бүс нутгийн төлөөлөл 4 аймаг 9 сургуулиас судалгааны мэдээлэл цуглуулж, дүн шинжилгээ хийсэн. Түүвэр: санамсаргүй түүврийн аргад тулгуурлан 6-9-р дунд ангийн, 10-12 ахлах ангийн сурагчдаас, эцэг эх, багш нарын

төлөөллөөс асуулгын судалгаа авсан. Чанарын судалгааг фокус бүлгийн ярилцлага (6-9 анги, 10-12 ангийн төлөөлөл), ганцаарчилсан ярилцлага / багш, нийгмийн ажилтан, ГБХЗХГ-ын мэргэжилтэн/, бичиг баримтын шинжилгээ /бодлогын баримт бичиг, хууль эрх зүйн актууд/

Хүснэгт 1. Тоон судалгааны түүвэрлэлт, байршлаар болон респондентоор.

Талбар	Сургууль	Хүүхэд /6-9 анги/	Хүүхэд /10-12 анги/	Эцэг эх	Багш	Нийт
Улаанбаатар хот - 4 дүүрэг						
Баянгол	40, 28	100	100	50	50	300
Баянзүрх	21, 92	140	140	70	70	420
Налайх	Эрдмийн оргил цогцолбор, 119	100	100	50	50	300
Сүхбаатар	Хобби	50	50	-	-	100
Бүгд		390	390	170	170	1120
Бүс нутгийн төлөөлөл - 4						
Орхон	5, 17, Билигт Өргөө	100	100	50	50	300
Төв	5, Хүмүүн цогцолбор	100	100	50	50	300
Ховд	1, 7	100	100	50	50	300
Хэнтий	4, Тэмүүжин цогцолбор,	100	100	50	50	300
Бүгд		400	400	200	200	1200
Нийт		790	790	370	370	2320

Хүснэгт 2. Чанарын судалгааны түүвэрлэлт.

Орон нутаг	Фокус бүлгийн ярилцлага (Хүүхэд эцэг эхийн төлөөлөл)	Ганцаарчилсан ярилцлага /багш, нийгмийн ажилтан, ГБХЗХГ-ын мэргэжилтэн/	Бичиг баримтын шинжилгээ /бодлогын болон хууль, эрх зүйн акт/
Нийслэлийн 4 дүүрэг	12	12	6
Бүс нутгийн төлөөлөл 4 аймаг	12	8	6
Бүгд	24*10(240)	12	12

Хүснэгт 3. Нийгэм сэтгэл зүйн тестүүдийн түүвэрлэлт.

		Тестийн нэр	Түүвэр
1	Хүүхдийн зан үйл, онцлогийг илрүүлэх, сэтгэлийн хөдөлгөөн, хянах чадвар	“Ээнэгшлийг тодорхойлох тест”	Хүүхэд/6-9 анги/-790 Хүүхэд/11-12 анги/-790
2		Хүүхдийн хувийн онцлогийг үнэлэх аргачлал, CPS	Эцэг эхээс 200
3	Хүмүүжилтэй холбоотой	Эцэг эхийн хүүхдээ өсгөж хүмүүжүүлэх арга барилыг өсвөр насныхан үнэлэх, AAPI	Ахлах ангийн сурагчид 220
4		Эцэг эхийн хүмүүжлийн арга барилыг үнэлэх аргачлал, PNS	Ахлах ангийн сурагчид 220
5	Харилцаа	Хүүхдийн аав ээждээ хандах хандлагыг үнэлэх, CAF, CAM	7-12 ангийн сурагчид 150
6	Гэр бүлийн асуудлууд	Гэр бүлийн дасан зохицох чадвар болон нэгдэл нягтралыг үнэлэх аргачлал, FACE-II	Эцэг эх, насанд хүрэгчид,- 110 сурагчид-110

Мэдээллийн дүн шинжилгээ

Асуулгын аргаар цуглуулсан мэдээллийг боловсруулахад SPSS-25.0 программыг ашигласан ба ганцаарчилсан болон бүлгийн ярилцлага болон баримт бичгийн шинжилгээний хүрээнд цуглуулсан мэдээллийг бүлэглэлт, харьцуулсан жишилт, хэв маягчлал, ангилал, оюуны зураглал зэрэг чанарын шинжилгээний аргачлалыг ашигласан. Нотолгоо болох баримтуудыг тоон давтамж, хувийн жин, харьцуулсан хүснэгт, график, категори, ишлэл зэргээр тайланд тусгалаа.

БҮЛЭГ 2: ХҮҮХДИЙН ХҮМҮҮЖИЛ, ТӨЛӨВШЛИЙН БОДЛОГО ТОГТОЛЦООНЫ АСУУДЛУУД

Хүн төрөлхтөн үүсэн бий болсон цагаасаа эхлэн залгамж хойч үеэ сурган хүмүүжүүлэх хэрэгцээ шаардлагатай тулгарч, улмаар хүнийг иргэн болгох, мэдлэг ухааныг хуримтлуулан үеэс үед улам боловсронгуй болгон сайжруулж ирсэн нь тэдний соёлын үнэт баялгийн нэгээхэн хэсэг болдог. Аливаа нийгэм, улс үндэстэн оршин тогтнох, цаашид хөгжин дэвшихийн тулд иргэд нь зохих боловсролтой байхын хамт мөн тэдний хүмүүжил, төлөвшилтэй нь салшгүй холбоотой. Монголчууд уламжлалт нүүдлийн аж ахуйгаасаа холдон суурьшмал амьдралыг эрхэмлэх болсон нь хүүхэд хүмүүжлийн асуудалд дэвшилтэт арга барилыг бий болгохыг шаардаж байна. Мөн манай улсад хэдийгээр хүн судлал, хүүхэд судлалын шинжлэх ухаан хоцронгуй хөгжиж байгаа боловч хүнээ хөгжүүлэхийн төлөө анхаарал тавьж байгааг үгүйсгэж болохгүй.¹

Улс орны ирээдүйн үнэт капитал нь хүн бөгөөд бие даасан, бүрэн эрт, нийгмийн харилцаанд өв тэгш оролцохуйц иргэнийг бүтээх үйл явц нь төр улсын хувьд аюулгүй байдлын гол асуудал нь юм. Хүүхдийн хөгжил, хүмүүжил, төлөвшилд оролцогчдын хоорондох харилцан үйлчлэлийн тогтолцоо, хэм хэмжээнүүдийг хууль, дүрэм журмаар зохицуулдаг байна.

Хүүхдийн бие бялдар оюун ухаан гүйцэд төлөвшөөгүйн улмаас түүнийг төрөхөөс өмнө болон төрсний дараа онцгой халамж, хамгаалалт, түүний дотор эрх зүйн зохих хамгаалалт шаардлагатай² гэж хүүхдийн эрхийн түгээмэл тунхаглалд заасан байдаг.

Нийгэм, түүхэн хөгжлийн явцад нийгмийн хөгжлөө дагаад хүүхдийн хөгжил, хүмүүжил, төлөвшлийн талаар баримтлах бодлогын баримт бичгүүдэд өөрчлөлт хийсээр ирсэн. Анх 1924 онд хүүхдийн эрхийг хамгаалах эрх зүйн зохицуулалтыг бий болгох шаардлагаар “Хүүхдийн эрхийн тухай Женевийн тунхаглал” батлагдаж байсан бол 1959 оны 11 сарын 20-ний өдрийн Ерөнхий Асамблейн Хүүхдийн эрхийн тунхаглал, 1989 оны Хүүхдийн эрхийн Конвенцийг Нэгдсэн үндэсний байгууллага баталж, манай улс 1990 онд тус конвенцид нэгдэн орж, хүлээн зөвшөөрсөн 5 дахь орон болсон. Хүүхдийг хүмүүжүүлж, төлөвшүүлж, нийгэмшүүлэхэд хамгийн их нөлөөлөх хүчин зүйл нь төрийн бодлого гэж үзвэл өнөөдрийг хүртэлх хүүхдийн асуудлаар нэгдэн орсон олон улсын конвенц, хүчин төгөлдөр хэрэгжиж буй хүүхдийн талаарх хууль, эрх зүйн баримт бичиг, хэрэгжиж байгаа хөтөлбөрүүдийг авч үзвэл,

¹ Монгол Улсын Хүний Хөгжлийн Илтгэл, 2016. НҮБ

² Хүүхдийн эрхийн түгээмэл тунхаглал. НҮБ. Ерөнхий Асамблей. 1959

Хүснэгт 2. 1.Хүүхдийн талаарх хууль, эрх зүйн баримт бичиг.

Конвенцийн нэр	Нэгдэн орсон /Баталсан он/
Боловсролын талаар алагчлахтай тэмцэх тухай Конвенц (1960)	1964
Хүүхдийн Эрхийн тухай Конвенц (1989)	1990
Хүүхдийн Эрхийн тухай Конвенцийн 43 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэгт оруулах нэмэлт өөрчлөлт (1995)	1997
Хүүхдийг хамгаалах болон улс хооронд үрчлэх асуудлаар хамтран ажиллах тухай Конвенц (1993)	1998
Хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэрийг устгах тухай (182)	2000
Хуулийн нэр	Баталсан он
<i>Гэр бүлийн тухай хууль</i>	1999
Боловсролын тухай хууль	2002
Бага дунд боловсролын тухай хууль	2002
Сургуулийн өмнөх боловсролын тухай хууль	2002
Хүүхэд харах үйлчилгээний тухай хууль	2015
Хүүхэд хамгааллын тухай хууль	2016
Хүүхдийн эрхийн тухай хууль	2016
Бодлогын баримт бичиг (Үндэсний хөтөлбөр)	
Хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэрийг устгах үндэсний хөтөлбөр	2011
Зөв Монгол хүүхэд үндэсний хөтөлбөр	2013
Хүүхдийн хөгжил, хамгааллын үндэсний хөтөлбөр	2017
Ерөнхий боловсролын сургуулийн орчин дахь хүүхэд хамгааллын бодлого	2018

Дээрх эрх зүйн баримт бичгүүдэд хүүхдийн хамгаалал, хөгжил, эрхийн асуудлыг илүү зорилго болгон хуульчилсан байдаг. Хүүхдийн хүмүүжилтэй холбоотой асуудлыг хуульчилсан байдал төдийлөн байхгүй агуулгын хувьд дөхөж байгаа нь дараах хэдэн зүйл заалт байна. Үүнд,

Хүснэгт 2. 2. Хууль эрх зүйн түвшинд.

<p>Гэр бүлийн тухай хууль¹</p>	<p>4.5. Хүүхдийг гэр бүлийн дотор эрүүл чийрэг өсгөн хүмүүжүүлэх, хөгжүүлэх, түүний эрх, ашиг нь нэн тэргүүнд хамгаалахыг эрхэмлэнэ.</p>
<p>Боловсролын тухай хууль²</p>	<p>4 дүгээр зүйл. Боловсролын зорилго: Монгол Улсын боловсролын зорилго нь иргэнийг оюун ухаан, ёс суртахуун, бие бялдрын зохих чадавхитай, хүмүүнлэг ёсыг дээдлэн сахихаг, бие даан сурах, ажиллах, амьдрах чадвартай болгон төлөвшүүлэхэд оршино гэж заасан байна.</p> <p>3.1.11. “төлөвшил” гэж суралцагчийн хүмүүжил, итгэл үнэмшлийн цогцыг; /Энэ заалтыг 2006 оны 12 дугаар сарын 08-ны өдрийн хуулиар нэмсэн/ заажээ</p>
<p>Бага дунд боловсролын тухай хууль</p>	<p>2.1. Бага боловсролын зорилго нь эх хэлний суурь чадамжтай, бүтээлч, сурах арга барилтай монгол хүүхэд төлөвшүүлэх, суурь боловсролын зорилго нь амьдрах ухаан, шинжлэх ухааны суурь мэдлэг, чадвар эзэмшсэн, бие даан бүтээлчээр суралцах чадамжтай иргэн төлөвшүүлэх, бүрэн дунд боловсролын зорилго нь мэдээлэл боловсруулах, шийдвэр гаргах, суралцах чадвар бүхий ирээдүйд эзэмших мэргэжлийн ерөнхий суурь чадамжтай иргэн төлөвшүүлэхэд тус тус оршино. /Энэ хэсгийг 2016 оны 4 дүгээр сарын 14-ний өдрийн хуулиар өөрчлөн найруулсан/</p>
<p>Сургуулийн өмнөх боловсролын тухай хууль</p>	<p>3.1. Сургуулийн өмнөх боловсролын зорилго нь бага насны хүүхдийг өөрийн онцлог, чадвар, бүтээлч үйлээрээ хөгжин, насан туршийн боловсролын суурь чадварыг эзэмшихэд дэмжин асрах, хамгаалах, хөгжүүлэх, сургалт, үйл ажиллагаагаар сургуулийн өмнөх боловсрол эзэмшүүлэхэд оршино. /Энэ хэсгийг 2016 оны 4 дүгээр сарын 14-ний өдрийн хуулиар өөрчлөн найруулсан/</p>
<p>Хүүхдийн эрхийн тухай хууль³</p>	<p>9 дүгээр зүйл. Хүүхдийн хүмүүжил, төлөвшил</p> <p>9.1. Хүүхдийг хүмүүжүүлэх нь хүүхдэд бие хүний сайн сайхан шинж байдал зөв үйл, ёс суртахууны үнэт чанарыг төлөвшүүлэх тасралтгүй үйл ажиллагаа байх бөгөөд хүүхдийг хүмүүжүүлэхэд дараахь чиглэлийг баримтална:</p> <p>9.1.1. эцэг эхээ хайрлах, бусдыг хүндэтгэх, туслах;</p> <p>9.1.2. эх орон, байгаль орчноо хайрлан хамгаалах;</p> <p>9.1.3. зохих насанд нь сургуулийн өмнөх, бага, дунд боловсрол эзэмшүүлэх;</p> <p>9.1.4. хууль ёсыг сахих, үндэсний өв уламжлалаа дээдлэн хүндэтгэх;</p> <p>9.1.5. эрүүл мэнд болон өөрийгөө хамгаалах, амьдрах арга ухааны дадал, чадвар эзэмшүүлэх;</p> <p>9.1.6. оюун ухаан, бие бялдар, авьяас чадвараа хөгжүүлэх.</p>

Монгол улсад хүүхдийн хөгжил, хүмүүжлийн талаар бодлогын орчин, хоорондын уялдаа холбоо хангалтгүй байна. Хүүхдийн талаарх хууль, эрх зүйн баримт бичиг, хэрэгжиж байгаа хөтөлбөрүүдийг хүүхдийн хүмүүжлийн асуудлыг тухайлан авч үзсэн, тайлбарласан болон хүмүүжлийг олгоход

оролцогч талууд, хэрэгжилт зэргийг бодлогын түвшинд хэрэгжүүлэх бие даасан тогтолцоог төлөвшүүлэхэд дэмжлэг болохуйц зүйл заалт байхгүй байна хэмээн үзэж болохоор байна. Боловсролын тухай хуульд хүүхдийн хүмүүжил нь олон нийтийн үйл хэрэг гэж тусгах, хүүхдийн хүмүүжил төлөвшлийн арга хэмжээг хэрэгжүүлэхэд салбар хоорондын хамтын ажиллагаа, хүүхдийн хүмүүжил, төлөвшлийн асуудалд оролцогч талуудын байр суурийг тодорхой бий болгосон зүйл заалт оруулах шаардлагатай байна.

Шигтгээ 1. .... - 1990-өөд оноос хойш хүүхдийн хүмүүжлийн тухай ярихгүй, үйл ажиллагаа явуулахаа больсон.

- *Багш бэлтгэдэг их дээд сургууль дээр эцэг эхтэй ажиллах талаар мэдлэг өгөхгүй байна*
- *Боловсролын хуулинд эцэг эхтэй холбоотой зүйл, заалт байхгүй*
- *Ерөнхий боловсролын суургууль дээр эцэг эхийн зөвлөл байхгүй болсон. Дүрэм журам, шийдвэр гаргахад нөлөөлөл байхгүй болсон.*

Хэнтий аймаг, Ахмад багш нарын холбооны тэргүүнтэй хийсэн ярилцлагаас. 2019

Хүүхдийн хөгжил, хүмүүжил, төлөвшлийн талаар бусад улс орнуудын бодлогодоо хэрхэн тусгасан байдаг талаар судлан үзэхэд, Финлянд улсын төрийн бодлогыг авч үзвэл “төр нь нийт ард иргэдийн аз жаргалын өмнө хариуцлага хүлээнэ” гэсэн зарчмыг баримтлан, төрийн үнэт капитал бол хүн гэж үзсэн ба хүнийг хөгжүүлж төлөвшүүлэх боловсролын бодлогодоо маш их анхаардаг байна. Үүний илрэл нь “хүүхдүүд бүхий л талаар боловсрох эрхтэй” гэсэн бодлогыг баримтлан “Educare (Education+Care)” хэмээх үндэсний хөтөлбөр хэрэгжүүлдэг. Энэ нь Финлянд төдийгүй Хойд Европын 4 улсын баримталж буй төрийн бодлого юм.

Финлянд улсын хүүхдийн хүмүүжлийн бодлогыг хэрэгжүүлдэг төрийн институцээ Боловсролын яам гэж үздэг байна. Мөн хүүхдийн хүмүүжил төлөвшлийн асуудалд оролцогч талуудыг төр, орон нутгийн байгууллага, гэр бүлийн гишүүдийн холбоо, гэрийн боловсролоор дамжуулж хөгжүүлэх, хувийн компаниуд болон бусад гэж тодорхойлжээ.

Хүүхдийн өөрийнх нь өсөлт, хөгжлийн хирээр өөрсдөд нь шинэ хэрэгцээ үүссээр байдаг. Хэрэгцээг хүүхэд өөрөө бие даан хангаж чадахгүй. Эцэг эх болон насанд хүрэгсдийн анхаарал халамж, дэмжлэг тусалцаатайгаар хангагддаг байна. Гэр бүл нь хүний хөгжил төлөвшлийн анхдагч орчин, нийгмийн үндсэн нэгж, соёл, зан заншил уламжлал өвлөгдөн шинэчлэгдэх, аж төрөх ёсны бичил ахуй билээ. Монгол улсын төрөөс баримтлах хүн амын бодлогод “Гэр бүл нь хүний амьдралын анхдагч орчин, нийгмийн үндсэн нэгж гэж үзэж, түүний хөгжлийн тухай асуудлыг төрийн бодлогын анхааралд байлгана” гэж заасан нь өнөөгийн төр засгаас гэр бүлийн талаар баримтлах бодлогын үндэс болж байна.

МУ-ын Ерөнхийлөгчийн батламжилсан “Төрөөс хүүхэд, залуучуудын

талаар баримталсан чиглэл”-д “Хүүхдэд бага наснаас нь эхлэн ...амьдралын ухаан төлөвшүүлэх, хүүхдийн хүмүүжлийг эцэг эх голлон хариуцах талаар” заажээ. Энэ нь хүүхдээ хэзээ, хаана, сониуч идэвхитэй бага насанд нь амьдралын арга ухаан зааж, сургах ёстойг оновчтой тодорхойлсон төрийн бодлого юм. Мөн “Гэр бүл-Хүүхдийн хүмүүжлийн анхдагч орчин” эцэг эхийн үндэсний зөвлөгөөн 2017 оны 9 сарын 15 нд Монгол Улсын Ерөнхий сайд Ж.Эрдэнэбатын ивээл дор зохион байгуулагдсан. ...Гэр бүл бүхэн өөрийн үнэт зүйлсээ дээдлэн хөгжүүлж, үр хойчдоо уламжлан үлдээж байх нийгмийн үүрэгтэй. Орчин цагт амьдралын хэв шинжүүд өөрчлөгдөн гэр бүлийн янз бүрийн хэв маяг шинээр үүсэж байгаа нөхцөлд цөөн хүн амтай манай орны хувьд гэр бүлийн боловсролыг шинжлэх ухааны үндэслэлтэй, гэр бүлийн хэрэгцээнд нийцүүлэн олгох нь улс орны төдийгүй хүний хөгжлийн чухал асуудал юм гэж үзсэн.

Манай улсын хувьд 1996 онд Хүүхдийн эрхийг хамгаалах тухай хууль, 2016 онд Хүүхдийн эрхийн тухай хууль, 2016 онд Хүүхэд хамгааллын тухай хуулийг баталсан бөгөөд мөн бусад холбогдох хуулиудын хүрээнд хүүхдийн эрхийг хангах, хамгаалах асуудлыг тусган ажиллаж байна. Хүүхдээ зөв болгон хүмүүжүүлэх, төлөвшүүлэх, эрсдэлт нөхцлөөс урьдчилан сэргийлэх, хамгаалах нь зөвхөн сайн эцэг, эхийн ухамсар, амьдралын туршлагатай холбоотой бус, бүх эцэг, эхчүүдийн хуулиар хүлээсэн заавал биелүүлэх ёстой үүрэг юм. Энэ талаар 2016 оны 09 дүгээр сарын 01-ний өдрөөс эхлэн хүчин төгөлдөр үйлчилж байгаа Хүүхдийн эрхийн тухай хуулийн 9 дүгээр зүйлд “Хүүхдийн хүмүүжил, төлөвшил”-ийн талаар, 10 дугаар зүйлд “Эцэг, эх, асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигчийн үүрэг, хариуцлага”-ын талаар тодорхой тусгасан байдаг.

Хүснэгт 2.3. Гэр бүлд хүүхдийг хүмүүжүүлэх үүргийн талаар.

Гэр бүлийн хууль

4.5 дүгээр зүйлд “Хүүхдийг гэр бүлийн дотор эрүүл чийрэг өсгөн хүмүүжүүлэх, хөгжүүлэх, түүний эрх, ашиг сонирхлыг нэн тэргүүнд хамгаалахыг эрхэмлэнэ” гэж заасан болно. Мөн хуулийн 10.3 зүйлд “Гэрлэгчид нь бие биедээ үнэнч байх, хүүхдээ өсгөн хүмүүжүүлэх, гэр бүлийн гишүүд нь бие биеэ халамжлах, хүндэтгэх, тэжээн тэтгэх, туслах, гэр бүлд шаардагдах эдийн засгийн нөхцөлийг бүрдүүлэх, хэн нэгнийхээ эрхийг зөрчихгүй, бие биеэ аливаа хэлбэрээр хүчирхийлэхгүй байх, угийн бичиг хөтлөх үүргийг адил хүлээх”-ээр хуульчилсан байна.

26 дугаар зүйлд Хүүхдээ хүмүүжүүлэх эрх үүрэгт 26.1-д “Эцэг, эх хүүхдээ хүмүүжүүлэхэд тэгш эрх эдэлж, адил үүрэг хүлээнэ” гэж заасан бөгөөд хүүхдээ эрүүл чийрэг өсгөн бойжуулах, сэтгэхүйн хувьд төлөвшүүлэх, хүүхдээ асран хамгаалах, тэжээн тэтгэх, хүүхдээ үндэсний ёс заншил, уламжлалаа дээдлэх үзлээр хүмүүжүүлэх, түүнд суурь боловсрол эзэмшүүлэх, хөдөлмөрийн анхны дадлага олгох, хүүхдийн эрхийг хамгаалж, үүргээ биелүүлэхэд нь туслах үүргийг хүлээлгэсэн байна.

	<p>44 дүгээр зүйл. <i>Багшийн эрх, үүрэг</i> 44.2.5. <i>суралцагч бүрийн онцлог байдлыг хүлээн зөвшөөрч хүнлэг харьцах, өөрөө өөрийгөө хөгжүүлэх, бие хүн болж төлөвшихөд дэмжлэг үзүүлэх;</i></p>
<p>Боловсролын тухай хууль</p>	<p>46.2. <i>Эцэг, эх, асран хамгаалагч дараах үүрэгтэй:</i> 46.2.6. <i>хүүхдийнхээ суралцах, төлөвших, авьяасыг хөгжүүлэх сургалт, үйл ажиллагааны үйл явц, үр дүнтэй танилцах.</i> 46.3. <i>Хүүхдийнхээ суралцах, төлөвших, авьяас, чадварыг хөгжүүлэх асуудлаар боловсролын сургалтын байгууллагатай ээрээ байгуулан хамтран ажиллаж болно.</i></p>
<p>Хүүхдийн эрхийн тухай хууль</p>	<p>10 дугаар зүйл. <i>Эцэг, эх, асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигчийн үүрэг</i> 10.1.2. <i>хүүхдээ хүмүүжүүлэх, харилцааны соёл төлөвшүүлэх</i> 10.1.3. <i>хүүхдийн хөгжил, эрүүл мэндэд сөрөг нөлөө үзүүлж болзошгүй эрсдэлт нөхцөлөөс урьдчилан сэргийлэх, хамгаалах;</i> 10.1.8. <i>хүүхдийг хөгжиж, төлөвшихөд нь дэмжин туслах;</i></p>

Хүүхдийн эрхийн тухай хуулийг 2016 онд баталсан энэхүү хуулиар хүүхдийн эрхийг хамгаалах чиг үүрэг бүхий төрийн байгууллага, эцэг эх, асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигч, иргэн, хуулийн этгээдийн бүрэн эрхийг тодорхойлж, хүүхдийн хүмүүжил, төлөвшилд эцэг эхийн баримтлах чиглэлийг тодорхой заасан байна. Гэр бүлийн хуулиар хүүхдийг гэр бүлдээ асран хүмүүжүүлэх, хүүхдийг гэр бүлийн дотор эрүүл чийрэг өсгөн хүмүүжүүлэх, хөгжүүлэх, түүний эрх, ашиг сонирхлыг нь нэн тэргүүнд хамгаалах үндсэн зарчмуудыг тодорхойлжээ.

Харин оловсролын тухай хуульд хүмүүжил, хүүхдийн хүмүүжилд багш, эцэг эх, сургуулийн эрх, үүргийн талаар зүйл заалт тодорхой бус байгаа учир хуулиас дагалдан гаргах дүрэм журам тодорхой бус байна гэж үзлээ. Боловсролын салбар хүүхдийн хөгжил, хүмүүжил, төлөвшилд чухал нөлөө үзүүлэгч институт билээ. Тиймээс боловсролын үйлчилгээний чанарыг сайжруулах, хүүхдийн хүмүүжил, төлөвшлийн асуудлыг боловсролын байгууллага бүрийн эн тэргүүний зорилт болгон анхааралдаа авах нь зүйтэй. Монгол хүүхдийн онцлогт тохирсон хүмүүжлийн цогц хөтөлбөр боловсруулах, багш-суралцагч-эцэг эхийн харилцаа, хамтын ажиллагааг сайжруулах, хүүхдийн хүмүүжилд эцэг эхийн үүрэг оролцоог дээшлүүлэх, хүмүүжлийн сөрөг үзүүлэлтийг бууруулах олон талт арга хэмжээ авч хэрэгжүүлэх.

Шигтгээ 1. Ерөнхий боловсролын багш нартай хийсэн ярилцлагуудыг нэгтгэн авч үзэхэд:

- Эцэг эхчүүдэд хүүхдийн хөгжил, хүмүүжлийн сургалт явуулах хөтөлбөр, модуль боловсруулах,
- ЕБС-д суралцаагчийн хүмүүжил төлөвшлийг үнэлэх журам боловсруулж мөрдөх,
- Анги удирдсан багш, эцэг эхийг сурагч хүүхэдтэйгээ ярилцах тусгай цагийг нэмэх,
- Гадаад орны туршлагыг шууд хуулбарлахгүй монгол хүүхдийн онцлогийг тусгасан хүмүүжлийн үлгэрчилсэн хөтөлбөр гаргаж, мөрдөх,
- Анги удирдсан багш нарт ангитай ажиллах цаг гаргах, буюу хүмүүжлийн ажлын цаг гаргаж өгөх,
- Сургууль-гэр бүл, багш-эцэг эхийн хүүхдийн төлөвшилд хамтран ажиллах механизм, хүүхдийн байгууллага, эцэг эхийн хороо, зөвлөл, нийгэмлэг г.м. тогтолцоог албан ёсоор буй болгож, ажиллах журам дүрмийг эрх бүхий байгууллагууд хамтран баталж ажиллах, ялангуяа хүүхдийн өөрийнх нь оролцоог идэвхжүүлсэн сайн дурын байгууллагуудыг дэмжиж хүүхдийн нийгмийн ажлын туршлага, идэвхийг хөгжүүлэх хэрэгтэйг ярилцлагын явцад илэрхийлж байв.

Хүүхэд залуучуудыг хүмүүжүүлэх ажил, улс орнуудын бодлогын хэмжээнд тавигдаж байгаа өнөө үед эцэг эх, боловсролын байгууллагаас хүмүүжилд тавих анхаарал, тэдэнтэй зөв харилцах, асуудалд нягт нямбай хандах шаардлага улам өндөржиж тул бусад улс орнууд төрийн бодлогод тусгасан байдаг байна. Тухайлбал, Япон улсын хувьд хүүхдийн хүмүүжил, төлөвшлийн асуудалд хандахдаа Гэр бүл, Боловсрол гэсэн байр сууринаас авч үздэг уламжлалт соёлтой. 2000 он хүртэлх Япон улсын хүүхдийн хүмүүжил боловсролд төрийн бодлогод “Хүмүүжүүлэх гэр бүл”, “Эцэг эхийн боловсролын стратеги” гэсэн үнэт зүйл давамгайлж байсан. Харин 2000 оноос хойш энэхүү байдалд нэлээд өөрчлөлт гарсан. Учир нь олон улсын хөгжлийн чиг хандлага, нийгэм эдийн засгийн өөрчлөлт, хүн ам зүйн бүтцийн өөрчлөлт зэргээс шалтгаалан төрийн оролцоог өндөрт тавих болсон буюу шинэ бодлого, шинэ үнэт зүйлийг хэрэгжүүлдэг болжээ. Мөн хүүхдийн хүмүүжлийн асуудалд “Цусан холбоо буюу садан төрөл, төрсөн нутгийн холбоо” -ноос “Хүүхдийн хүмүүжилд Нийгмийн сүлжээ”-д шилжсэн бол өнөөдөр “Орон нутгийн түвшинд хүүхэд хүмүүжүүлэх” гэсэн хандлага голлож байна. Өөрөөр хэлбэл хүүхдийн хүмүүжилд төр, орон нутгийн байгууллага, боловсролын байгууллага, бусад оролцогч гэсэн хэлбэрээр цогцоор авч үздэг. Гэхдээ Японы уламжлалт соёл, гэр бүлийн бүтэц зэргээс харгалзан үзвэл эцэг, эхийн оролцоо өндөр байх нь хүүхдийн хүмүүжилд өндөр ач холбогдолтой гэдэг судалгаа, хандлага бат бөх оршсоор байна. Тиймээс хүүхдийн хүмүүжилд нөлөөлөх гэр бүлийн тогтвортой, орлоготой байдлыг хөхүүлэн дэмжих бодлогууд түлхүү хэрэгждэг.

Орос улс хүүхдийн бие бялдрын, ёс суртахууны, хөдөлмөрийн зэрэг уламжлалт хүмүүжлийн чиглэл дээр санхүү эдийн засгийн, эрх зүйн

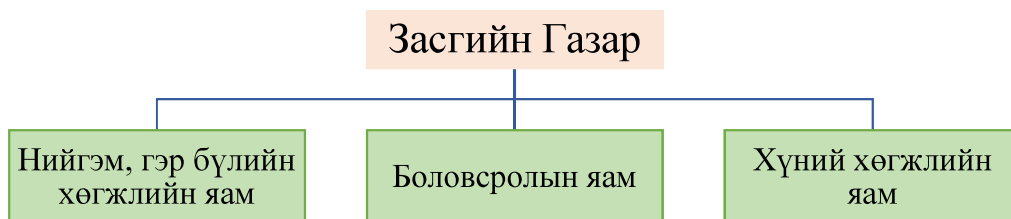
хүмүүжил, сүүлийн үед шашны хүмүүжилд их анхаарах болжээ. Хүүхдийн хүмүүжил, төлөвшлийг хичээл сургалт, хичээлээс гадуурх олон төрлийн үйл ажиллагаагаар хангахыг сургууль боловсролын байгууллага, багш мэргэжилтнүүд, гэр бүлийн үүрэг болгож тодорхойлсон байна.

Хятад улс “Хүүхдийн хөгжлийн үндэсний хөтөлбөр 2011-2020” бодлогын баримт бичиг баталж хүүхдийн хөгжлийг эрүүл мэнд, боловсрол, нийгмийн хамгаалал, нийгмийн орчин гэсэн дөрвөн хүрээнд үндсэн зорилго, хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаагаа тодорхойлсон байна. Хүүхдийн өв тэгш хөгжлийг дээшлүүлэх, хот, хөдөөгийн хүүхдийн хөгжлийн ялгааг багасгах, хүүхдэд ээлтэй нийгмийн уур амьсгал бүрдүүлэх, ялангуяа гэр бүлийн боловсрол, үүрэг оролцоог онцолжээ.

Сингапур улсын хүүхдийн хүмүүжлийн талаарх төрийн бодлого: Хүүхдийн хүмүүжил хөгжилд хамгийн их нөлөөлж буй газар нь сургууль буюу мэдлэгт суурилсан нийгмийг бүтээх зорилго нь нэг талаас хүүхдийг сэтгэл зүйн хувьд дарамт үзүүлэх хандлага байдаг тул уян хатан хүүхдийн онцлогт тохирсон хөтөлбөрийг хэрэгжүүлж эхлээд байна.

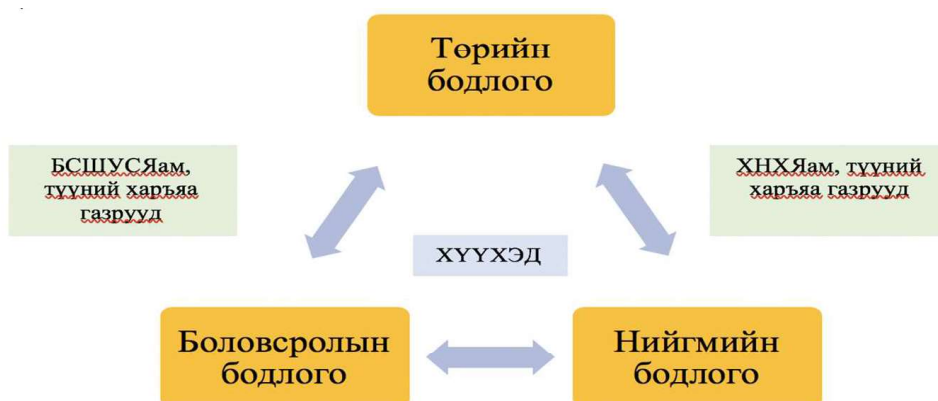
Сингапур улсын хувьд нийгмийн бодлого, хүүхдийн асуудлыг дараах байдлаар хариуцан ажиллах тогтолцоог бүрдүүлж өгсөн байдаг.

Зураг 2.1. Сингапур улсын тогтолцоо

Нийгэм гэр бүлийн яам нь хүүхдийн асуудал, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний асуудал, бага орлого, залуучуудын хамгааллын асуудлыг хариуцан төрийн бодлогыг хэрэгжүүлдэг.

Зураг 2.2. Монгол улсын хүүхдийн хүмүүжлийн тогтолцооны бүдүүвчийг тоймлон үзвэл

Гэр бүл, асран хамгаалагч

Хүүхдийн хөгжил, хүмүүжил, төлөвшлийн асуудал нь урт хугацааны үйл ажиллагаа билээ. Монгол улс ч хөгжлийн гол гарцаа хүнээ хөгжүүлэх явдал хэмээн үзэж боловсролын стратегийн баримт бичгүүдэд ХҮМҮҮЖИЛ гэдэг нэр томъёог хуульчлан оруулах шаардлага нэгэнт бий болжээ. Мөн хүүхэд, залуусын хөгжлийн асуудлаар төрийн нэгдсэн бодлоготой байх нь зайлшгүй чухал байна. Үүний тулд хүүхдийг бага наснаас эхлэн хөгжил, хүмүүжил, төлөвшлийн асуудлыг цогцоор олгох, оролцогч талуудын эрх үүрэг, бодлогын шийдлийг тодорхой болгох. Бодлого боловсруулахдаа хүүхдийн хөгжил, хүмүүжлийг хангагч эрүүл мэнд, боловсрол, гэр бүл, гамшиг, урлаг, спорт, хүүхэд хамгаалал, хүүхдийн эрх зэрэг олон талын хүчин зүйлийг харгалзан нэгдсэн байдлаар боловсруулах. Хүүхдийн хөгжил, хүмүүжил, төлөвшилд тогтолцооны нэгдсэн байдлаар цогцоор нь авч үзээд, бодлого боловсруулах үйл явцад хууль, эрх зүйчид, хүүхэд хамгааллын мэргэжилтнүүд, нийгмийн ажилтан, гэр бүл судлаачид, багш сурган хүмүүжүүлэгчдийн хамтын ажиллагаа чухал байна.

БҮЛЭГ 3: ХҮҮХДИЙН ХҮМҮҮЖИЛ, ТӨЛӨВШЛИЙН ӨНӨӨГИЙН ОРЧИН, ТҮҮНИЙ ТӨЛӨВ БАЙДАЛ

Хүүхдийн хүмүүжил төлөвшлийн орчин гэдэгт хүүхдэд бие хүний зан үйл, хандлага төлөвшихөд шууд болон шууд бусаар нөлөөлж байгаа нийгмийн харилцаа, бүтэц, байгууллагуудыг ойлгодог. Нийгмийн шинжлэх ухаанд бие хүний хүмүүжил, төлөвшлийн үйл явцыг нийгэмшлийн үйл явцын хүрээнд судалж ирсэн байна.

Социологийн шинжлэх ухааны ойлголт ёсоор нийгэмшил нь хүмүүжил, төлөвлөөс өргөн хүрээтэй. Тухайлбал, хүмүүжил, төлөвшил нь нийгэмшлийн үйл явцын нэг тал шинжийг тусгаж байх ба түүний эерэг буюу хэвийн үйл явцыг илэрхийлж буй ойлголт юм. Нөгөө талаас, хүмүүжил, төлөвшлийн үйл явцад бий болох гажуудал, доголдол нь сөрөг нийгэмших, дахин нийгэмших зэрэг үйл явцад илүү хамаарч ирдэг байна.

Шигтгээ 2. Нийгэмшлийн тухай

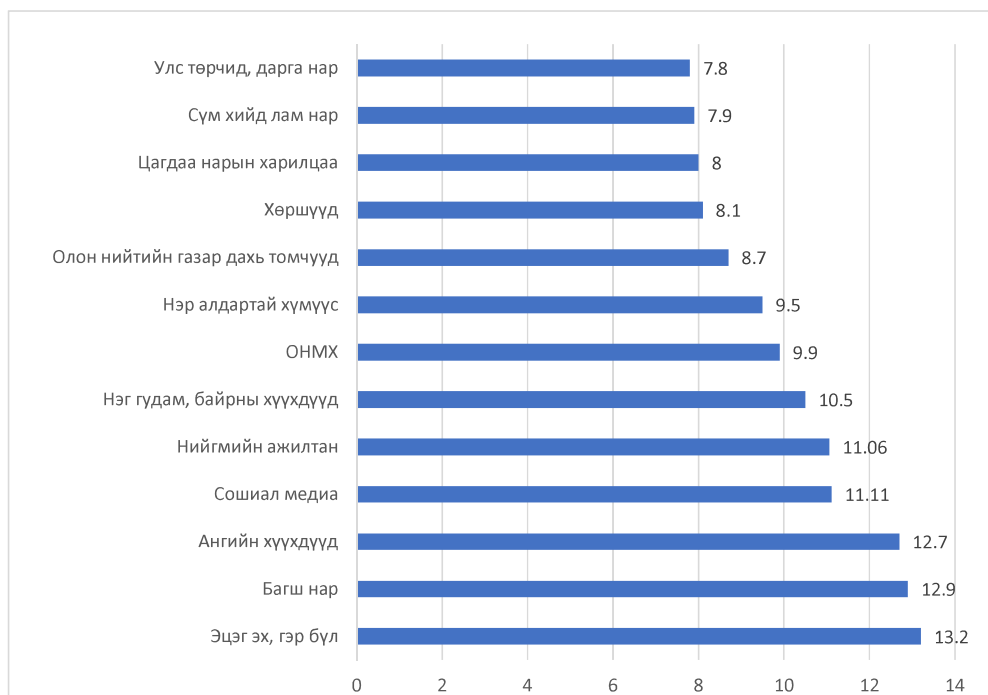
...Өргөн утгаар нийгэмшил хэмээх ойлголт нь хүмүүс нийгмийн амьдралд оролцоход шаардлагатай чадавхыг эзэмших арга замуудыг тусгадаг. Нийгмийн түвшинд, олон тооны хүмүүс нийгмийн амьдралын эрэлт хэрэгцээнд хэрхэн дасан зохицож, хамтарч, харилцаж байгааг тайлбарлахад чиглэдэг. Байгууллага, бүлгийн түвшинд, хүмүүс бусад аль нэг бүлэг хүмүүсийн дунд хэрхэн нэгдэн орж, нэг гишүүн нь болж байгаа үйл явцыг, харин бие хүний түвшинд, хувь хүний оюун санаа, сэтгэл хөдлөлийн болон зан үйлийн чадавхын хөгжил, түүнд нийгэм болон соёлын зүйлс хэрхэн нөлөөлж буйг харуулдаг...

...Энэхүү ойлголт нь гэр бүл, сургууль, мэргэжлийн байгууллага, үе тэнгийнхэн, дэд соёлыг судлахад чухал үүрэг гүйцэтгэнэ. Дийлэнх судалгаа нь нийгэмшлийг би, байгууллага болон өргөн нийгмийн нөхцөл байдлын дундах холбогч үйл явц болохын хувьд судалдаг.... Социологийн шинжлэх ухаанд нийгэмшлийн үндсэн агентуудад 1) гэр бүл, 2) сургууль, 3) үе тэнгийнхэн, 4) хэвлэл мэдээлэл, 5) хөрш, 6) мэргэжлийн болон үйлчилгээний байгууллагууд, 7) сүм хийд, 8) хууль, шүүхийн институт, 9) бүл, олон нийт (нэг орон нутагт, хороололд буй хүмүүс) болон бусад бүлэг, байгууллагыг авч үздэг.

...Нийгэмшил нь хүмүүс бидний соёлын үнэт зүйл, хэм хэмжээ, хандлага, итгэл үнэмшлийг суралцаж, өөриймшүүлэх, "би"-гийн мэдрэмжээ хөгжүүлэх үйл явц хэмээдэг. Эх сурвалж: *The Blackwell Encyclopedia of Sociology. Edited by George Ritzer, Blackwell Publishing. 2007. P-4566*

Хүмүүжил бол нийгэмшлийн эерэг үйл явцыг илэрхийлдэг ойлголт болохын хувьд бие хүнд нийгмээс хүлээн зөвшөөрөгдсөн, сайшаагдсан үнэт зүйлс эрхэмлэл, биеэ авч явах хэм хэмжээ, амьдралын зорилго, хэрэгцээ, сонирхол, харилцааны ур чадвар төлөвших явдал билээ. Судалгааны хүрээнд юуны өмнө, өнөөгийн Монголын нийгэмд хүүхдийн нийгэмшилд (хүмүүжил, төлөвшилд) хамгийн их нөлөө үзүүлж байгаа орчин, хүрээг тодорхойлсон юм.

Зураг 3.1. Өнөөдөр хүүхдийн хүмүүжил, төлөвшилд хамгийн чухал нөлөө үзүүлж буй хүмүүсийн талаарх 1-5 онооны үнэлгээний дунджийн нийлбэр.

Судалгаанд оролцсон хүүхэд, эцэг эх, багш нарын өгсөн үнэлгээний дунджаас авч үзвэл хүүхдүүдийн нийгэмшилд эцэг эх, гэр бүл, багш нар, үе тэнгийнхэн, сошиал медиа, нийгмийн ажилтан, олон нийтэд багтаж байгаа хүүхдүүд хамгийн гол нөлөөлж байна. Мэдээж гэр бүл болон сургууль бол хүүхдийн хүмүүжлийн амин чухал орчин, энэ хүрээнд л зан чанар, хандлага төлөвшдөг. Мэдээлэл технологийн хөгжлийг даган “дижиталчлал”-ын эрин үед сошиал мэдээллийн хэрэгслийн хүүхдийн хүмүүжилд үзүүлэх нөлөө улам бүр өсөн нэмэгдсээр байна. Үүнийг дээрх үр дүнгээс харж болох ба Монгол хүүхдийн нийгэмшлийн дөрөв дэх нөлөө бүхий орчин болжээ. Олон нийтийн мэдээллийн хэрэгслийн байр суурийг эзэлж буй нь ч харагдаж байна. Монгол улсад боловсролын нийгмийн ажлын тогтолцоо бүрэлдээд багагүй хугацаа өнгөрсөн бөгөөд энэ мэргэжилтний хүүхдийн нийгэмшилд үзүүлэх нөлөөллийг өндрөөр үнэлдэг нь харагдаж байна.

Хүснэгт 3.1.Өнөөдөр хүүхдийн хүмүүжил, төлөвшилд хамгийн чухал нөлөө үзүүлж буй хүмүүсийн талаарх 1-5 онооны үнэлгээний дундаж.

Эцэг эхийн үнэлгээ			Багшийн үнэлгээ			Хүүхдийн үнэлгээ		
	Дундаж	ХИДХ		Дундаж	ХИДХ		Дундаж	ХИДХ
Эцэг эх, гэр бүл	4.35	5.0	Багш нар	4.51	5.00	Эцэг эх, гэр бүл	4.57	5.0
Багш нар	4.19	5.0	Эцэг эх, гэр бүл	4.33	5.00	Багш нар	4.26	5.0
Ангийн найзууд	4.19	4.0	Ангийн найзууд	4.31	5.00	Ангийн найзууд	4.20	5.0
Сошиал медиа	3.80	4.0	Нийгмийн ажилтан	4.14	4.00	Сошиал медиа	3.60	5.0
ОНМХ	3.72	4.0	Сошиал медиа	4.05	4.00	Нийгмийн ажилтан	3.58	4.0
Нийгмийн ажилтан	3.48	4.0	ОНМХ	3.78	4.00	ОНМХ	3.40	3.0
Нэг гудам, байрны хүүхдүүд	3.48	3.0	Нэг гудам, байрны хүүхдүүд	3.71	4.00	Нэг гудам, байрны хүүхдүүд	3.23	3.0
Нэр алдартай хүмүүс	3.12	2.0	Сүм хийд лам нар	3.34	4.00	Нэр алдартай хүмүүс	3.09	4.0
Олон нийтийн газар дахь томчууд	3.00	4.0	Нэр алдартай хүмүүс	3.32	4.00	Олон нийтийн газар дахь томчууд	3.03	2.0
Хөршүүд	2.78	3.0	Улс төрчид, дарга нар	2.91	2.00	Цагдаа нарын харилцаа	2.76	1.0
Цагдаа нарын харилцаа	2.62	2.0	Хөршүүд	2.84	2.00	Хөршүүд	2.52	1.0
Улс төрчид, дарга нар	2.45	1.0	Олон нийтийн газар дахь томчууд	2.72	2.00	Улс төрчид, дарга нар	2.42	1.0
Сүм хийд лам нар	2.32	1.0	Цагдаа нар	2.62	2.00	Сүм хийд лам нар	2.33	1.0

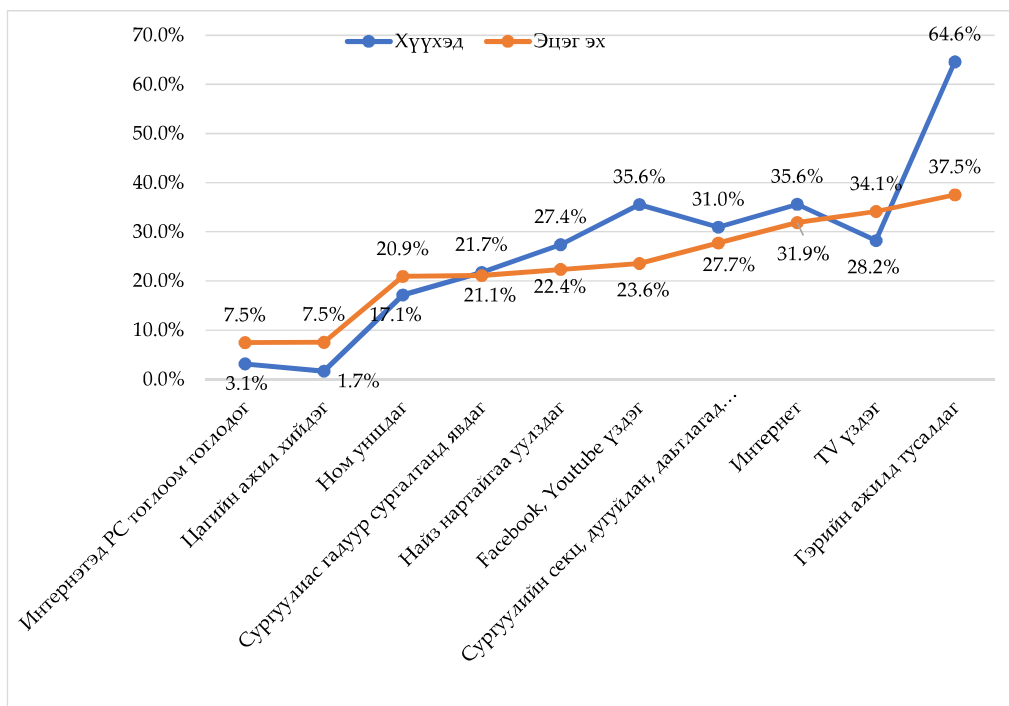
ХИДХ-хамгийн их давтагдсан хариулт

Эцэг эхчүүд, хүүхдүүдийн зүгээс гэр бүл, багш нар, найз нөхөд гэсэн дарааллаар эхний гурвыг чухалчлан үзсэн бол багш нар хүүхдийн хүмүүжилд багш нарын үүргийг нэгдүгээрт тавьж, эцэг эх, найз нөхдийн араас нийгмийн ажилтны нөлөөллийг оруулсан байна. Багш нар хүүхдийн хүмүүжилд сургуулийн үүргийг илүү чухалчилдаг ажээ.

Хүүхдийн нийгэмшил, хүмүүжилд тэдний өдөр тутмын амьдралын бүтэц, хэв маяг ихээхэн чухал байр суурь эзэлнэ. Гэр бүл, сургууль гэсэн

нийгэмшлийн орчинд хүүхдүүд өдөр тутмынхаа дийлэнх цагийг өнгөрөөж байдаг ч, тэдний өдөр тутам цагийг юу хийж өнгөрөөж байгаа талаар хүүхдүүд болон эцэг эхээс асуусан асуултын үр дүнг харьцуулан харж болно.

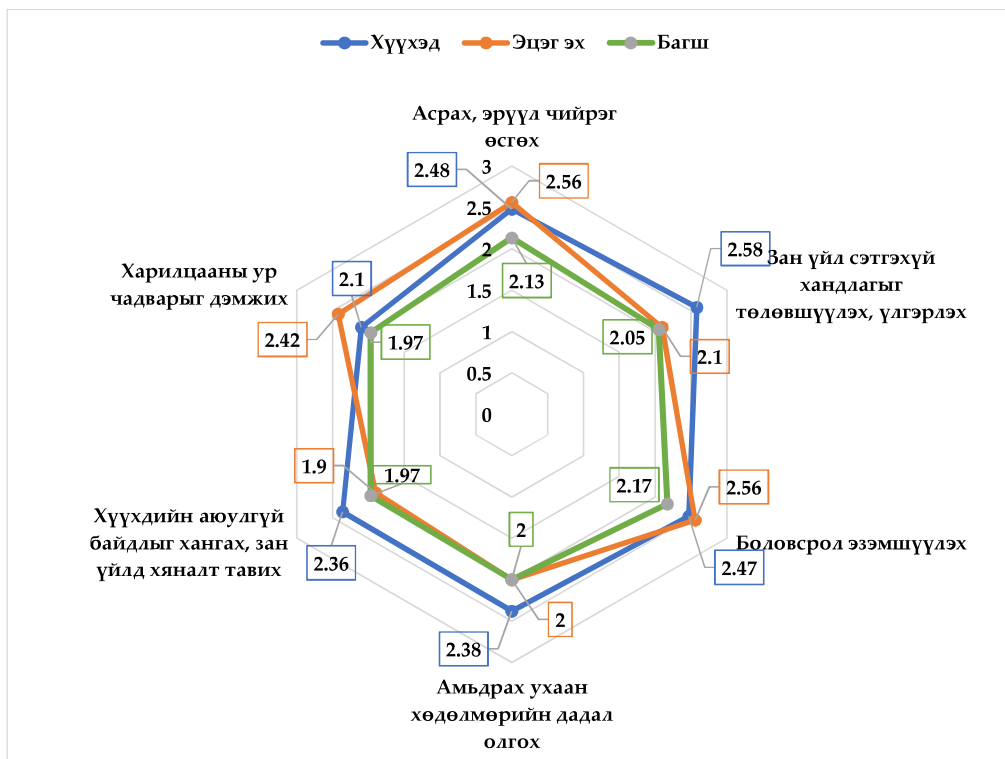
Зураг 3.2. Хүүхдүүдийн чөлөөт цагаар хийж буй зүйлс, хүүхэд, эцэг эхийн хариултаар.

Өнөөгийн хүүхдүүдийн өдөр тутам хийж буй зүйлд хүүхэд болон эцэг эхийн үзэж буйгаар гэр орны ажилд туслах давамгайлж байна. Харин хүүхдүүдийн хариултаар удаах байрыг социал хэрэглээ болон интернэтэд өнгөрүүлж буй үйл ажиллагаа эзэлж байгаа нь анхаарал татаж байна. Хэдийгээр, энэ хоёр нь ижил төстэй үйл ажиллагаа боловч, нийлбэр дүнгээрээ ихээхэн өндөр жин дарж, зарим талаар гэр орны ажилд туслахаас ч давж гарах нь ойлгомжтой байна.

Судалгааны хүрээнд хүүхдийн нийгэмшил, хүмүүжилд гол үүрэг гүйцэтгэдэг институтийн үйл ажиллагааг оролцогч талуудаар үнэлүүлсэн бөгөөд тэдгээрийн үнэлгээний дунджаас зарим үр дүнг нэгтгэн харж болно. Юуны өмнө, гэр бүлийн үүргийг зургаан чиглэлээр бүлэглэн тодорхойлж дараах зурагт үр дүнг харуулж байна.

Зураг 3.3. Хүүхдийн хүмүүжил, төлөвшилд гэр бүлийн гүйцэтгэх үүргийн талаарх үнэлгээний дундаж (1-3 хүртэлх оноогоор үнэлсэн)

Гэр бүлийн үүргүүдийг хамгийн сайн хэрэгжиж байгаа бол 3, хамгийн муу бол 1 гэсэн үнэлгээ өгөх ба дундаж нь 2 юм. Ер нь хүүхэд, эцэг эх, багш нарын зүгээс гэр бүлийн үүргүүдийг харилцан адилгүй үнэлжээ. Багш нарын хувьд гэр бүлийн үүргийг хүүхэд, эцэг эхээс доогуур үнэлж байгаа нь харагдаж байна. Дээрх зургаан үүргээс хүүхдийг асрах, эрүүл чийрэг өсгөх үүрэг бусад үүрэгт судалгаанд оролцогчдын зүгээс өгсөн үнэлгээний дунджаас харьцангуй өндөр, эерэг үзүүлэлттэй байгаа юм. Зан үйл, сэтгэхүй хандлагыг төлөвшүүлэх, үлгэрлэх үүргийг хүүхдүүд өндөр үнэлж байхад эцэг, эх болон багш нар төдийлөн сайн биш гэж үзсэн байна. Хүүхдийн аюулгүй байдлыг хангах, зан үйлд хяналт тавих үүрэг эцэг эх, багш нарын зүгээс сөрөг үнэлгээтэй байгаа бол хүүхдэд харилцааны ур чадвар олгох тал дээр багш нар сөрөг үнэлгээ өгсөн байна. Хүүхдүүд энэ талаар сөрөг үнэлгээ өгөөгүй хэдий ч, тааруухан гэж үзэж байна.

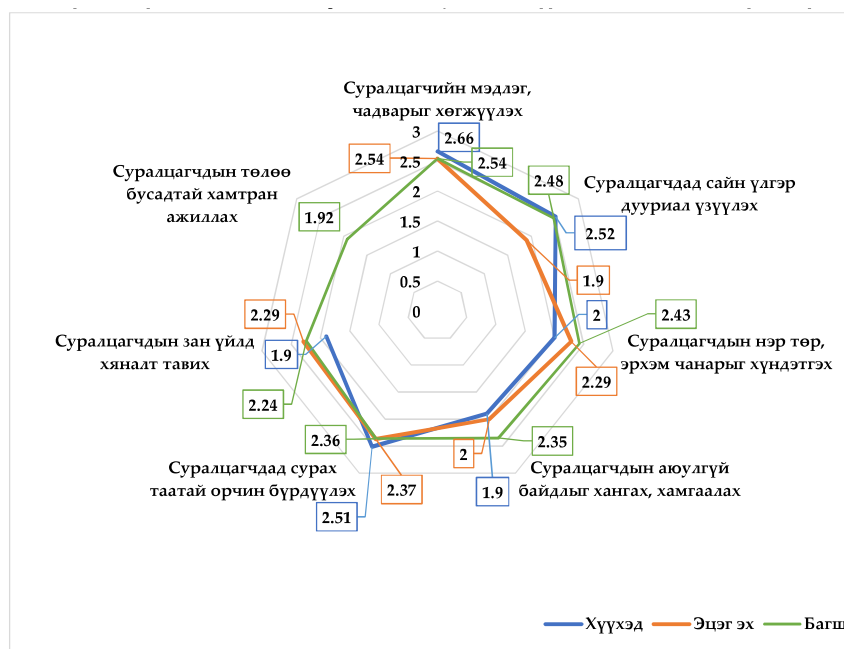

Хүснэгт 3.2. Хүүхдийн хүмүүжил, төлөвшилд гэр бүлийн гүйцэтгэх үүргийн талаарх үнэлгээний дундаж (1-3 хүртэлх оноогоор үнэлсэн).

		Асрах, эрүүл чийрэг өсгөх	Зан үйл сэтгэхүй хандлагыг төлөвшүүлэх, үлгэрлэх	Боловсрол эзэмшүүлэх	Амьдрах ухаан хөдөлмөрийн дадал олгох	Хүүхдийн аюулгүй байдлыг хангах, зан үйлд хяналт тавих	Харилцааны ур чадварыг дэмжих
Хүүхэд	Давтамж	1566	1565	1565	1566	1566	1565
	Дундаж	2.48	2.58	2.47	2.38	2.36	2.1
	Станд.Хаз	0.34	0.34	0.36	0.37	0.35	0.33
Эцэг эх	Давтамж	339	339	339	339	339	339
	Дундаж	2.56	2.43	2.56	2.1	1.9	2.42
	Станд.Хаз	0.34	0.29	0.34	0.34	0.34	0.31
Багш	Давтамж	348	348	348	348	348	348
	Дундаж	2.13	2.05	2.17	2.00	1.97	1.97
	Станд.Хаз	0.35	0.31	0.36	0.39	0.37	0.32

Сургуулийн орчин хүүхдийн хүмүүжил, төлөвшилд үзүүлэх нөлөөллийн талаар оролцогч талуудын өгсөн үнэлгээг харвал дараах байдалтай байна.

Зураг 3.4. Хүүхдийн хүмүүжил, төлөвшилд сургуулийн гүйцэтгэх үүргийн талаарх үнэлгээний дундаж (1-3 хүртэлх оноогоор үнэлсэн).

Сургуулийн үүргийн талаарх багш нарын үнэлгээ дээрх чиглэлүүдээр хүүхэд, эцэг эхийн үнэлгээнээс харьцангуй өндөр буюу эерэг байна. Суралцагчдад сайн үлгэр дуурайлал үзүүлэх талаар хүүхдүүд болон багш нарын үнэлгээ нэлээн өндөр байхад, харин эцэг эхчүүд сургуулийн орчинд сайн үлгэр дуурайлал үзүүлж чадахгүй байна гэж үзсэн нь тэдний сөрөг үнэлгээнээс харагдаж байна. Хүүхдүүдийн зүгээс сургууль нь суралцагчдын аюулгүй байдлыг хангах, хамгаалах, суралцагчдын зан үйлд хяналт тавих үүргийг гүйцэтгэж чадахгүй байгаа гэж үзсэн ба сөрөг үнэлгээ өгчээ. Түүнчлэн, эцэг эхчүүд ч суралцагчдын аюулгүй байдлыг хангах, хамгаалах үүргийг хангалтгүй гэж үнэлсэн байна. Багш нарын хувьд суралцагчдын төлөө сургуулиас бусад байгууллагатай хамтран ажиллах талаар сөрөг үнэлгээ өгчээ.

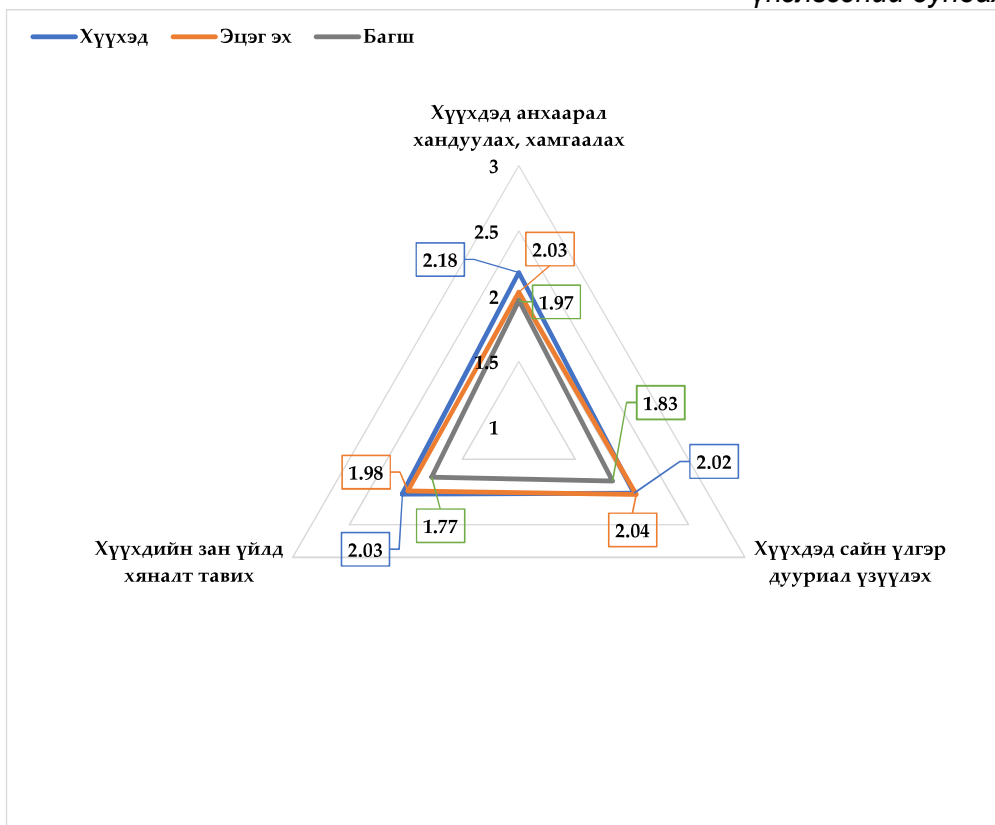
Хүснэгт 3.3. Хүмүүжил, төлөвшилд сургуулийн (багш нарын) гүйцэтгэх үүргийн талаарх 1-3 онооны үнэлгээний дундаж.

		Суралцагчийн мэдлэг, чадварыг хөгжүүлэх	Суралцагчдад сайн үлгэр дуурайл үзүүлэх	Суралцагчдын нэр төр, эрхэм чанарыг хүндэтгэх	Суралцагчдын аюулгүй байдлыг хангах, хамгаалах	Суралцагчдад сурах таатай орчин бүрдүүлэх	Суралцагчдын зан үйлд хяналт тавих	Суралцагчдын төлөө хамтран ажиллах
Хүүхэд	Давтамж	1568	1568	1537	1568	1546	1546	
	Дундаж	2.66	2.52	2.25	1.9	2.51	1.9	
	Станд.Хаз	0.35	0.39	0.69	0.44	0.52	0.56	
Эцэг эх	Давтамж	339	339	328	339	331	330	
	Дундаж	2.54	2.48	2.29	2.0	2.37	2.29	
	Станд.Хаз	0.39	0.40	0.67	0.45	0.52	0.51	
Багш	Давтамж	347	347	338	347	344	344	349
	Дундаж	2.54	2.48	2.43	2.35	2.36	2.24	1.9
	Станд.Хаз	0.37	0.35	0.59	0.38	0.47	0.46	0.48

Станд.Хаз- Стандарт хазайлт

Хүүхдийн нийгэмшил, хүмүүжилд ерөнхийдөө томчууд, тухайн газар нутагт амьдарч буй насанд хүрэгчид үүргээ хэрхэн биелүүлдэг талаар үнэлсэн үр дүнг дараах зургаас харж болно. Багш нарын зүгээс ер нь өнөөгийн нийгэмд томчууд хүүхдүүдийн өмнө үүргээ биелүүлж чадахгүй байгааг онцолсон гэж үзэж болохоор үр дүн гарчээ. Мөн эцэг эхчүүдийн үнэлгээ томчууд хүүхдийн зан үйлд хяналт тавих байдал муу байгаа гэсэн сөрөг үнэлгээ өгсөн байна. Эцэг эхчүүд болон хүүхдүүдийн зүгээс томчуудын хүүхдүүдийн өмнө үүрэг хариуцлага суларсан гэж үзжээ.

Зураг 3.5. Хүмүүжил, төлөвшилд тухайн газрын олон нийтийн гишүүдийн (томчууд) гүйцэтгэх үүргийн талаарх 1-3 онооны үнэлгээний дундаж.

Томчуудын зүгээс хүүхдийн зан үйлд хяналт тавих, хүүхдэд сайн үлгэр дуурайл үзүүлэх, хүүхдэд анхаарал хандуулдаг соёл төлөвших нь хүүхдийн хүмүүжлийн нийгмийн таатай орчин бүрэлдэхэд маш чухал зүйл юм.

БҮЛЭГ 4: ХҮҮХДИЙН ХҮМҮҮЖИЛ, ТӨЛӨШИЛД НӨЛӨӨЛӨГЧ ХҮЧИН ЗҮЙЛҮҮД

Энэ бүлэгт хүүхдийн хүмүүжилд сөргөөр нөлөөлж буй хүчин зүйлсийн талаар чанарын болон тоон судалгааны үр дүнд тулгуурлан авч үзэх болно. Судалгааны үр дүнд тулгуурлан дээрх хүчин зүйлсийг юуны өмнө, макро, мезо, микро гэсэн гурван түвшинд авч үзсэн юм. Микро хүчин зүйлд, гэр бүл, жижиг бүлэг, хувь хүмүүс хоорондын харилцаанд хамаарах асуудлуудыг, мезо хүчин зүйлд, орон нутаг, олон нийт, болон байгууллагын (тухайлбал сургууль) хүрээнд бий болсон асуудлуудыг, макро хүчин зүйлд, хүүхдийн хүмүүжил, төлөвшилд нөлөөлж буй бодлого, тогтолцооны асуудлуудыг, багтааж байна. Хүмүүжлийн гол оролцогч талууд болох хүүхдүүд, эцэг эх, багш нар, нийгмийн ажилтан, сургалтын менежер, хүүхдийн эрх, хамгааллын мэргэжилтнүүдээс авсан чанарын болон тоон мэдээллийн үр дүнгээс гурван түвшний хүчин зүйлсийг дараах байдлаар зураглав.

Бүдүүвч 4.1. Хүүхдийн хүмүүжилд сөргөөр нөлөөлж буй хүчин зүйлсийн зураглал, Чанарын судалгааны үр дүн.

Микро хүчин зүйлс. Судалгаанд оролцогчдын зүгээс гэр бүл, үе тэнгийнхэн, сургуулийн орчин гэсэн гурван бүлэг хүчин зүйлс хүүхдийн хүмүүжилд сөргөөр нөлөөлж буй талаар онцолж байна. Тэдгээрийг нарийвчлан авч үзэх юм бол гэр бүлийн харилцааны зөрчил, доголдол, гэр бүлийн бүтцийн өрөөсгөл байдал, эцэг эхийн үүрэг, хариуцлага сулрах, эцэг эхийн муу зан үйл буюу буруу үлгэр дуурайлал, гэр бүлийн хяналт алдагдах, үл хайхрах, хүүхэд хүмүүжүүлэх арга барилын зөрчилтэй тал зэргийг нэрлэсэн юм. Үе тэнгийнхний зүгээс харилцааны асуудлууд болох дээрэлхэлт, гадуурхал, доромжлолыг хүүхдийн хүмүүжилд хамгийн их сөрөг нөлөө үзүүлж байгаа гэжээ. Харин, сургуулийн орчны хувьд багш нарын хүүхэдтэй харилцах харилцаанд байгаа асуудлууд, тухайлбал, хүүхдийг ялгаварлан гадуурхах, үл хайхрах, шошго наах зэрэг хүчин зүйлсийг дурдсан байна.

Аав ээж өөрсдийн цаг үе шиг биднийг байлгаж, өөрсдийн бодлыг тулгахыг хүсдэг. Би чамайг төрүүлсэн, би чамайг мэднэ гэдэг боловч хүүхдээ сургууль дээрээ ямар байдалтай байдаг, юу дутагдаж яаж байгааг мэддэггүй. Яг өөрийнхөө үгээр байлгаж хийх үйлдэл болгон, хэн болохыг заадаг. Төв аймаг, дунд ангийн хүүхдийн фокус ярилцлагаас

Эцэг эхчүүд өөр хүүхдүүдтэй харьцуулдаг гэсэн шүү дээ. Тэр нь хүүхдүүдийн ирийг их мохоодог. Би хичээлдээ хичээгээд байж байтал ээж тэр тийм сурч байхад яагаад чи чадахгүй байгаа юм бэ гээд хүүхдээ урамшуулах дэмжих юм байхгүй. Хичээгээд байх тусам тийм юм хийх ёстой, чи тэрнээс илүү сурч чадах ёстой гээд, магтуулах гээд очихоор урамгүй. Тэгэхээр хийсэн хийгээгүй тоохгүй юм байна гээд боддог. Баянгол дүүрэг, ахлах ангийн хүүхдийн фокус бүлгийн ярилцлагаас

Хүүхдүүд бие биетэйгээ ялгаварлаж, дээрэлхүү харьцдаг, зөв харилцаа байхгүй, суралцах орчин сэтгэл санааг тогтворгүй болгож байгаа тул нэлээд тулгамдсан асуудал, хүүхдүүд хараалын үг их хэрэглэдэг нь нэгнээ сэтгэл санааны дарамтад оруулдаг. Баянзүрх дүүрэг, дунд ангийн хүүхдийн фокус ярилцлагаас

Дээд ангийн ах нар доод ангийн хөвгүүдээ сул доройгоор дуудаж дээрэлхдэг. Хувцас энэ тэр гээд ар гэрийн боломж муутай хүүхдүүдийг дээд боловсролтой аав ээжтэй хүүхдүүд гадуурхах явдал байдаг. Биеийн байдлаар нь тарган, жижигхэн гэх зэргээс болж хоч өгч шоглодог. Хичээл сурлагаас болж багш болон хүүхдүүд гадуурхдаг. Орхон аймаг, ахлах ангийн фокус ярилцлагаас

Эцэг эхчүүд хамгийн анхны хүмүүжлийг олгодог. Зарим эцэг эхчүүд хүүхдээ яаж зөв хүмүүжүүлэхээ мэддэггүй. Тиймээс эцэг эхчүүдийг хүүхдээ хүмүүжүүлэх аргад суралцуулах ёстой юм болов уу гэж бодож байна. Баянгол дүүрэг, ахлах ангийн хүүхдийн фокус бүлгийн ярилцлагаас

Багаас нь эцэг эхчүүд хүүхэдтэйгээ нээлттэй байх хэрэгтэй. Том болсон хойно нь хичээсэн ч хэцүү байдаг. Гэнэт илэн далангүй бай гэхээр бид нарт хүндээр тусаад эвгүй байдаг. 10-р ангийн шилжилтийн нас болоод ч тэр үү үеийнхнийхээ нөлөөнд их ордог. Муу зуршилтай болдог. Эцэг эхтэйгээ харилцаа тасрах, гэр бүлээсээ холдох зэрэг. Баянзүрх дүүрэг, ахлах ангийн хүүхдийн фокус ярилцлагаас

Мезо хүчин зүйлс. Судалгаанд оролцогчдын зүгээс орон нутаг, олон нийт, байгууллагад хамаарах хүчин зүйлүүд хүүхдийн хүмүүжилд сөргөөр нөлөөлж байгаа гэжээ. Тэдгээрийг нэг талаас, орон нутаг, олон нийттэй, нөгөө талаас, байгууллага, тухайлбал сургуультай холбоотой гэсэн хоёр чиглэлээр ангилж болох юм. Орон нутаг, олон нийтийн тухайд, нутгийн удирдлага, засаглалын зүгээс хүүхдийн хүмүүжлийн асуудалд анхаарал хандуулах байдал харилцан адилгүй буюу зарим орон нутаг хүүхдийн хүмүүжлийн дэд хөтөлбөрийг хэрэгжүүлж байхад бусад нь үгүй байна. Түүнчлэн, орон нутгийн түвшинд хүүхдийн хүмүүжлийн асуудал хариуцсан мэргэжилтний орон тоог бий болгосон туршлага байхад бусад үгүй байна. Хүүхдийн байгууллагын болон хүүхдэд чиглэсэн нийгмийн үйлчилгээний чанар хүртээмж орон нутгуудад харилцан адилгүй байдаг нь хүүхдийн хүмүүжилд сөрөг нөлөөтэй. Олон нийтийн хувьд сошиал медиа, олон нийтийн гишүүдийн тухайлбал, нэг байрны, нэг гудамжны томчуудын буруу үлгэр дуурайлал, олон нийтийн дундах гаж үзэгдлүүд, архидалт, цаашилбал мансууруулах бодис хэрэглэдэг бүлэг, сүлжээ бий болсон зэрэг нь хүмүүжилд сөргөөр нөлөөлөх гол хүчин зүйлс болж байна. Байгууллагын хувьд ажил гэр бүлийн тэнцвэрийн асуудал хүүхдийн хүмүүжилд ихээхэн сөрөг нөлөө үзүүлж байгаа ба энэ асуудал ажил эрхлэлтээс харьцангуй бага хамаарч байгаа нь төр, хувийн хэвшил гэлтгүй завгүй ертөнц бий болсон мэт сэтгэгдэл төрүүлж байна. Мэдээж, уул уурхай, барилга болон бусад бүтээн байгуулалтын салбарт ажиллаж буй хүмүүсийн хувьд энэ асуудал тэдний хүүхдийн хүмүүжилд илүү тулгамдсан шинжтэй байгааг тэмдэглэх хэрэгтэй.

Аймгийн ЗД-ын 2013 оны 8-р сарын 15-ны өдрийн захирамжаар “Хүүхдийн хөгжил, төлөвшлийг сайжруулах аймгийн дэд хөтөлбөр”-ийг батлуулан орон нутгийн төсвөөс 50 сая төгрөг хуваарилж

өгсөн. ЕБ-ийн 18 сургуульд “Хүүхэд хөгжил, төлөвшлийн менежер” ажиллаж бүлэгт чиглэсэн үйлчилгээг өргөжүүлж, хичээлээс гадуур сургалт, хүмүүжлийн ажлыг хариуцан ажиллаж, эхнээсээ бодит үр дүнд хүрч байгаа нь илэрхий байна. Аймаг, орон нутагт ийм бодлогын санаачилга жигд бий болбол сайн хэрэг юм. Орхон аймаг, сургалтын менежертэй хийсэн ярилцлагаас

Жишээ нь багш нар өглөөнөөс орой хүртэл сургууль дээрээ байдаг л даа, хэзээ ч хүүхдэдээ бол цаг зав гаргаж чадахгүй, өглөө би наймд ирээд орой наймд харьдаг. Тийм учраас би хэзээ зав гарган очиж хүүхдээ харах вэ? энэ бол монгол улсын тэр ажлын нөхцөл байдал, ажлын байртай бас холбоотой, эдийн засагтай холбоотой. Ээж аав нь хоёулаа ажил, ажил гээд мөнгө олох гээд явчихдаг. Тэгээд миний бодлоор болохоор бүх хүмүүс өглөөнөөс орой болтол ажилтай байдаг, ажлын найман цагаар яг ажилладаг. Тэгээд ихэнх хүүхдүүд эмээ, өвөө дээрээ аль эсвэл ганцаараа үлддэг, тэгээд гэртээ ганцаараа байгаа хүүхэд чинь зурагтаа үзнэ, гар утсаараа оролдоно. Ээж аав нь завгүй, тэгээд сургууль дээр нь багш нар нь нөлөөлнө, ангийнхан нь нөлөөлнө, тэгээд хүүхэд өөрөө өөрийгөө болгоод л ингээд цахим орчинд яваад байх шиг байгаа юм. Налайх дүүргийн анги удирдсан багштай хийсэн ярилцлагаас

Бид нар ар гэрийн хүмүүжил сайн байгаад өөрсдөө ухамсартай байлаа ч нийгэм ямар байна тэрийгээ дуурайгаад л явчихдаг. Гудамжинд байгаа хүмүүсийг харж дуурайх явдал их. Зам гарахад ногоон гэрлээ хүлээгээд зогсож байтал том хүмүүс гарчихаар ганцаараа гэрэл хүлээгээд зогсох хэцүү тэгээд л дагаад гарчих жишээний. Ганцхан хүүхдийн биш томчуудын хүмүүжлийн талаар ярих хэрэгтэй. Баянгол дүүрэг, ахлах ангийн хүүхдийн фокус бүлгийн ярилцлагаас

Макро хүчин зүйлс. Аливаа улс орны хүүхдийн хүмүүжлийн тогтолцоо нь боловсролын бодлого болон гэр бүлийн бодлогын салбарт юуны өмнө хамаарах ба энэ хүрээнд буй болсон асуудлууд нь хүүхдийн хүмүүжилд шууд бус байдлаар нөлөөлж байна. Судалгаанд оролцогчдын зүгээс дэвшүүлсэн асуудлуудаас үзэхэд юуны өмнө үндэсний онцлогт нийцсэн хүүхдийн хүмүүжлийн бодлого байхгүй гэсэн дүгнэлт хийхэд хүргэж байна. Дэлхийн улс орнуудын боловсролын болон гэр бүлийн бодлогод тухайн улс орны ёс заншил, уламжлал, сэтгэлгээний онцлог шингэсэн байх ба Монгол ёс заншил, уламжлал, монгол хүний ментал шинж буюу сэтгэхүйн онцлогт нийцсэн хүмүүжлийн бодлого үгүйлэгдэж байгаа нь чанарын судалгааны явцад ажиглагдаж байв. Үүнийг гүйцэлдүүлэх нь боловсрол, гэр бүл,

цаашилбал соёлын бодлого гээд ихээхэн өргөн царааг хамарсан асуудал болох нь дамжиггүй. Өнөөдөр хүүхдийн хүмүүжилд шууд бусаар сөргөөр нөлөөлж байгаа боловсролын бодлого хийгээд тогтолцооны шинжтэй хүчин зүйлст бүх шатны боловсролын хөтөлбөрийн тогтворгүй байдал, багш бэлтгэдэг их, дээд сургуулиудын ихэнх сургалтын хөтөлбөрт “Эцэг эхтэй ажиллах арга зүй” хичээлийг ордоггүй, багшийн үйл ажиллагааг үнэлэх болон сургуулийн чансааг тодорхойлохдоо сургалтын амжилтад голлон тулгуурлаж ирсэн туршлага, суралцагчийг үнэлэх тогтолцооны үр дагавар, сургууль, суралцагч ба гэр бүлийн хамтын ажиллагааны институцчилэл хангалтгүй зэргийг хамруулсан байна.

Шигтгээ 3 Үнэлгээний журам

*Ерөнхий боловсролын сургуулийн багшийн ажлыг үнэлэх, дүгнэх журам
Боловсрол, шинжлэх ухааны сайдын 2013 оны 08 сарын 13-ний өдрийн А/293
дугаар тушаалын 1 дүгээр хавсралт*

*Ерөнхий боловсролын сургуулийн суралцагчийн болон сургалтын чанарын
үнэлгээний журам*

*Боловсрол, соёл, шинжлэх ухаан, спортын сайдын 2018 оны 6 дугаар сарын 29
-ний өдрийн А/425 дугаар тушаалын хавсралт*

Харин гэр бүлийн бодлогын ба тогтолцооны шинжтэй хүчин зүйлст хүүхдийн хүмүүжлийн эрх зүйн орчин дутмаг байдал, гэр бүлийн байгууллага дахь хүүхдийн хүмүүжлийн бүтэц, орон тооны хангалтгүй байдал, хүүхдийн хүмүүжлийн эерэг аргын сургалтын үндэсний тогтолцоо бүрдээгүй зэрэг асуудлыг дурджээ.

Хүмүүжлийн асуудлыг юуны өмнө Монгол хүүхдийг хүмүүжүүлэх өөрийн үндэсний бодлого байхгүй гэж хэлнэ. Ер нь бол 1-5 р ангид хүүхэд шинжлэх ухааны хичээл үзэж эхлээд, ингээд сургуулиас залхах хандлагатай болгодог. Одоо японы загварын цөм хөтөлбөрийг аваад байх шиг, тэр системийн сайн тал нь гэвэл япончууд 1-5 р ангид япон хүмүүс гэж хэн юм гэдгийг ойлгуулдаг, тэгээд дунд ангид орж ирэнгүүт дөнгөж шинжлэх ухааны нэр томъёог хэрэглэх жишээтэй, монголд болохоор шууд дөрвөн аргын тоо, үсэг бичиг гээд хүмүүжлийн талын байхгүй байна. Миний бодлоор Монгол хүн байх, сайн хүн байх тухай дадал, хэвшлийг оруулдаг, тэгээд маш их юм шаардахгүй байх хэрэгтэй. Тийм болохоор хүүхдийн хүмүүжил боловсролын бодлогын гадна найз нөхдийн хүрээнд, гэр бүлийн хүрээнд л тавигддаг. Гэтэл бид нар боловсролын байгууллагыг хүмүүжүүлэх ёстой гэж үзээд байдаг, хэрэв ангийн багшийн цагийг хүмүүжлийн цаг гэж ойлговол 7 хоногт 49 цаг, 50 цаг ордогос нэг

цаг нь хүмүүжлийн хичээл болж таарч байна. Налайх дүүрэг, анги удирдсан багштай хийсэн ярилцлагаас

Ерөнхийдөө бол хүүхдийг хүмүүжил төлөвшилтэй болгоё гэвэл цэцэрлэгээс нь эхлээд 12-р анги төгсгөл нь нэг сургалтын хөтөлбөр, амьдралтай нь ойрхон сургалтын хөтөлбөрүүдийг боловсруулах хэрэгтэй. Тэгээд жишээлбэл нийгмийн ухааны сургалтын хөтөлбөр бол жил ирэх тусам өөрчлөгдөөд байдаг, яг тогтвортой биш, бусад улс орнуудынхыг хараад байхад бодлого хөтөлбөр нь 5-10 жилдээ хөдөлдөггүй, өөрчлөгддөггүй. Тэр бас хүүхдийн хүмүүжил төлөвшилд нөлөөлдөг, тийм учраас сургалтын хөтөлбөр төлөвлөгөө нь хүмүүжил рүү чиглэсэн байх ёстой гэж бодож байна, тэгээд хоёрдугаарт нь болохоор эцэг эхчүүдийг сургуулийн зүгээс татан оролцуулдаг ийм үйл ажиллагаануудыг багаас нь хэвшүүлэх хэрэгтэй, тэгээд эцэг эхчүүдийг хараад байхад бага анги дээр илүү их анхаараад дунд анги дээр нь хүүхдүүдийг орхичихдог, зөвхөн багш хариуц гэсэн утгаар орхичихдог. Тэгээд эцэг эхчүүдийг татан оролцуулах хэрэгтэй. Баянгол дүүрэг, сургалтын менежертэй хийсэн ярилцлагаас

1-5-р ангид үнэлгээ гэж байхгүй болгох хэрэгтэй, дан зөвхөн хүүхдийн хүмүүжлийг үнэлдэг, хүмүүжилд нь чиглэсэн үйл ажиллагаануудыг явуулдаг, тэгээд 6-12-р анги л үнэлгээний системтэй байгаасай гэж бодож байна, тэгээд сургалтын хөтөлбөрүүдэд бол хүүхдийн хүмүүжлийг үнэлээд, тэр мэдлэг чадвараас илүү хүмүүжлийг үнэлэх хэрэгтэй, одоо манай үнэлгээний журам дээр зөвхөн тэр нэгж хичээлийн шалгалтаар л хүүхдийг үнэлээд байгаа байхгүй юу, тэр хүүхдийн идэвх, оролцоо, хүмүүжлийг огт байхгүй, үгүйсгэсэн, зөвхөн хүнийг шалгалтаар үнэлдэг бол бид нар нэг их мэдлэгтэй хүмүүсийг л гаргах гээд байна, Тэгээд 1-5-р ангид бол огт үнэлгээ байхгүй, хүүхдийг хүмүүжүүлэх хэрэгтэй, фейсбүүкээр японы нэг бичлэг үзсэн байхгүй юу, түүн дээр тэгсэн 1-р ангийн хүүхдүүд японд өөрсдөө шалаа угаагаад, өөрсдөө бүх юмаа цэвэрлээд явж байна, бас Италид дунд ангиас нь хөвгүүдийг гэрийн ажилд хэрхэн туслах талаар ажлууд хийлгэдэг гэсэн энэ бол аягүй том хүмүүжил, нэг иймэрхүү бусад улс орны туршлагыг бас судлах хэрэгтэй. Баянзүрх дүүрэг, сургалтын менежертэй хийсэн ярилцлагаас

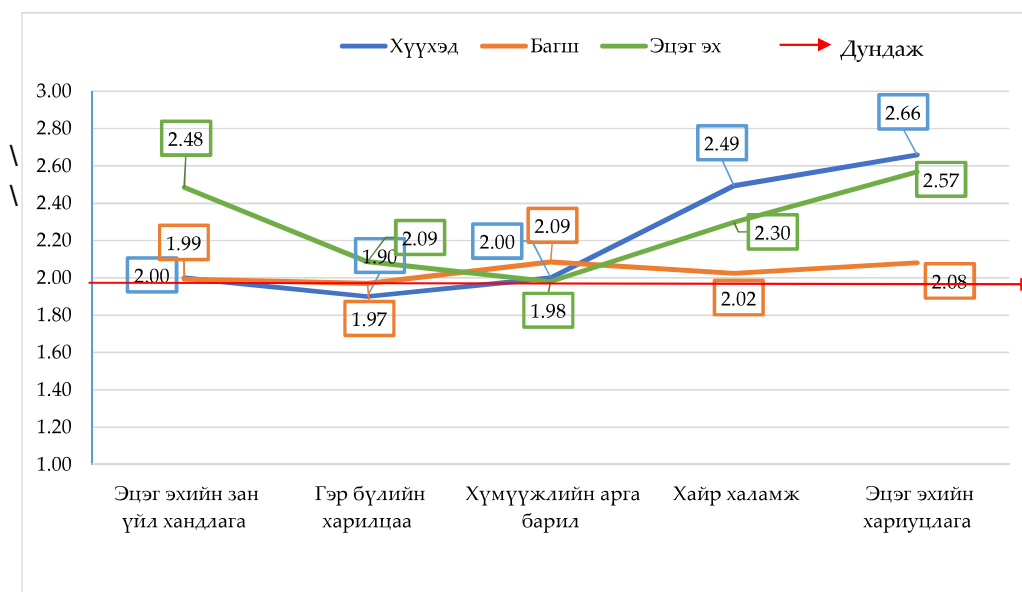
Хүүхдүүдэд багш нар маш ялгаатай ханддаг. Ажиглаад байхад анхны сэтгэгдлээрээ ч юм уу, эхлээд нэг гайгүй хичээл ном хийчихвэл сайн гээд л явдаг. Урам өгдөггүй, дүнгээ сайжруулах гээд хичээлээ хийгээд очсон чинь хэнээс хуулсан гэж байсан... Үүний

цаад шалтгаан нь бас сурагчдыг ялгаатай үнэлгээний түвшинд оруулдагт байдаг байх. Суралцагчдын дүнг 1-8 түвшинд оруулдаг ба 1-ээс 3 хүртэлх түвшний хүүхдүүдийг тоодоггүй. Ховд аймаг, ахлах ангийн хүүхдүүдийн фокусаас

Сургуулийн зэрэглэлийг, багш нарын хөдөлмөрийг хүүхдийн шалгалтын дүнгээр тогтоодог, үнэлдэг, хэдэн хүүхэд хүмүүжүүлсэн гэдгээр үнэлэх шалгуур үзүүлэлт байхгүй байгаа нь туйлширсан асуудал болоод байна. Төв аймаг, багштай хийсэн ярилцлагаас

Энэхүү судалгааны хүрээнд хүүхдийн хүмүүжилд сөргөөр нөлөөлж байгаа хүчин зүйлүүдийг а) гэр бүлийн хүчин зүйлс, б) боловсролын хүчин зүйлс, г) олон нийтийн санал бодол, мэдээллийн хэрэгслийн хүчин зүйлс, д) нийгмийн харилцааны хүчин зүйлс, е) соёлын хүчин зүйлс гэсэн байдлаар ангилан мэдээллийг боловсруулсан билээ. Ингээд хүүхэд, эцэг эх, багш нарын дунд дээрх хүчин зүйлсийг 1-3 хүртэлх оноогоор үнэлүүлж тэдгээрийн дундаж үзүүлэлтийг харьцуулан авч үзэж байна.

Зураг 4. 1. Хүүхдийн хүмүүжилд нөлөөлөгч гэр бүлийн хүчин зүйлсийн үнэлгээний дундаж (Дундаж шугамнаас бага бол сөрөг утга илэрхийлнэ).

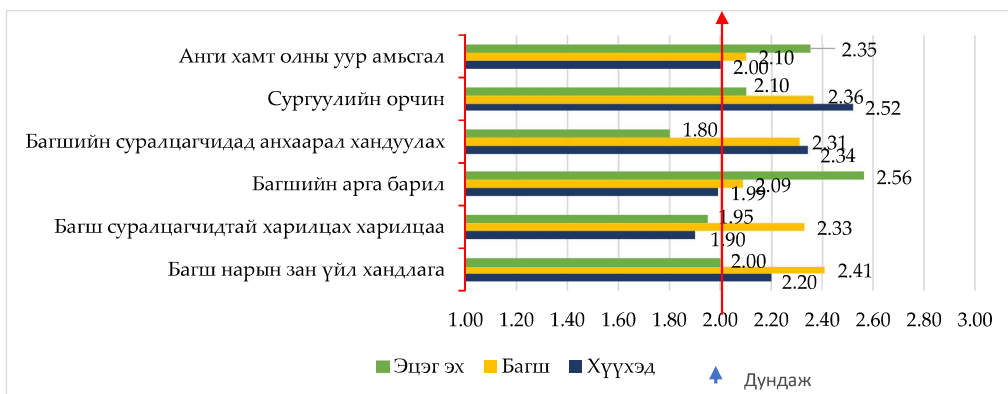

Хүүхдийн хүмүүжилд нөлөөлөгч гэр бүлийн хүчин зүйлүүдийг харилцан адилгүй үнэлсэн байна. Гэр бүлийн харилцаа, эцэг эхийн зан үйл хандлага, хүмүүжлийн арга барил зэрэг хүчин зүйлүүд сөрөг нөлөө үзүүлдэг гэсэн үр дүн гарчээ. Хүүхэд, багш нарын зүгээс гэр бүлийн харилцаа, эцэг эхийн зан үйл, хандлага нь хүүхдийн хүмүүжилд сөрөг нөлөө үзүүлж байна гэсэн

үнэлгээ дунджаас доогуур гарсан байна. Эцэг эхчүүдийн зүгээс хүүхдийн хүмүүжилд тэдний хүүхдээ хүмүүжүүлэх арга барил нь сөргөөр нөлөөлж байгаа хэмээн үнэлсэн. Багш нарын хувьд хүүхдэдээ эцэг эхийн хайр халамж тавих байдал, эцэг эхийн хариуцлагын хувьд харьцангуй доогуур үнэлжээ

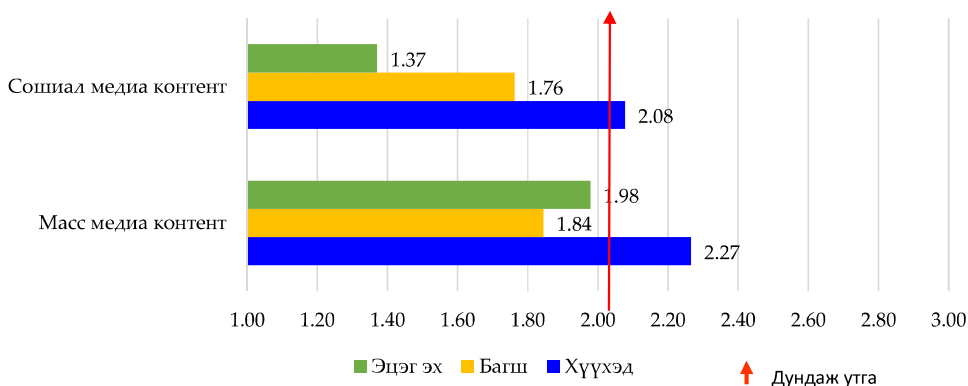
Хүүхдийн хүмүүжилд нөлөөлөгч боловсролын хүчин зүйлсийн хувьд багш суралцагчидтай харилцах харилцаа, багшийн зүгээс суралцагчдад анхаарал хандуулах байдал сөргөөр нөлөөлж байгааг тэмдэглэх хэрэгтэй. Эцэг эх болон багш нарын зүгээс багш нарын хүүхдүүдтэй харилцах харилцаанд өгсөн үнэлгээ дунджаас доогуур байна. Багшийн зүгээс суралцагчдадаа анхаарал хандуулах талаар хангалтгүй гэж судалгаанд оролцсон хүүхдүүд хариулсан ба тэдний зүгээс өгсөн үнэлгээ нь дунджаас доогуур, хамгийн бага байна. Түүнчлэн хүүхдүүдийн зүгээс анги хамт олны уур амьсгал таатай биш (сайн ч биш, муу ч биш) байгаа талаар хүүхдүүд үнэлсэн бол эцэг эхчүүд багш нарын зан үйл, хандлагын хувьд ийм үнэлгээ өгсөн байна.

Зураг 4.2. Хүүхдийн хүмүүжилд нөлөөлөгч боловсролын хүчин зүйлсийн үнэлээний дундаж (Дундаж шугамнаас бага бол сөрөг утга илэрхийлнэ).

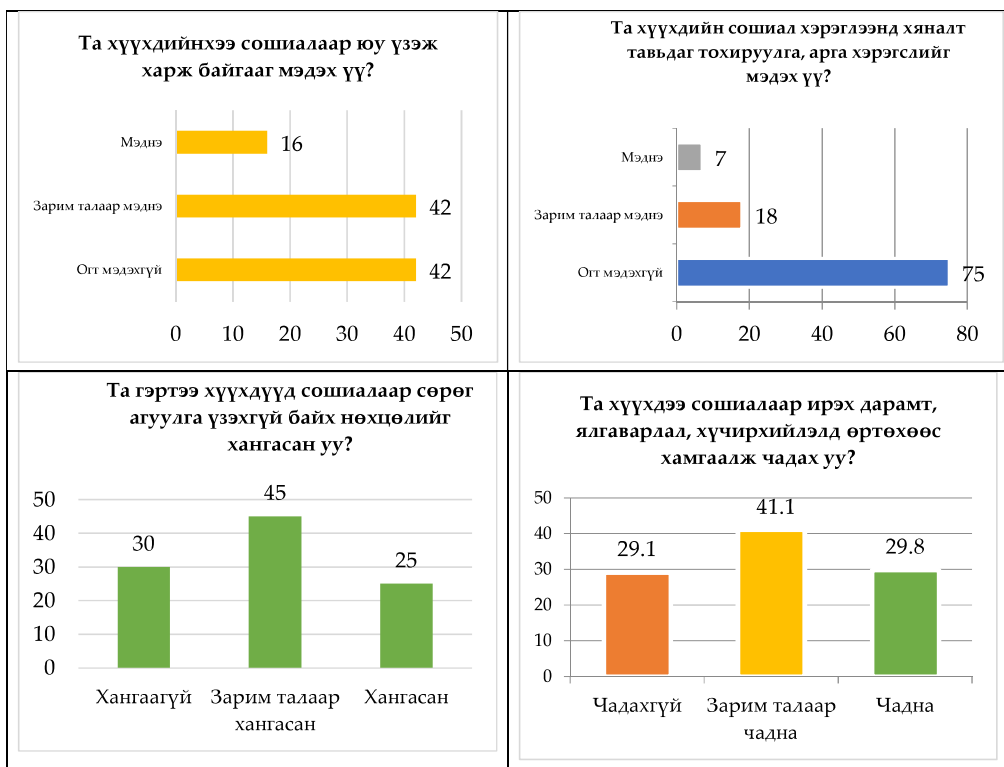
Дижиталчилал болон цахим иргэншлийн эрин үед хүүхдийн хүмүүжилд хамгийн хүчтэй нөлөө үзүүлэх болсон зүйл бол мэдээллийн хэрэгсэл, тэр дундаа сошиал мэдээллийн хэрэгслүүд болж байна. Өнөөдрийн байдлаар технологийн дэвшилтэй холбоотой хүүхдийн хүмүүжилд сошиал орчны сөрөг хүчин зүйлүүд буй болсон, энэ нь сөргөөр нөлөөлж байгаа гэдгийг эцэг эх, багш нарын зүгээс үнэлсэн байна.

Зураг 4.3. Хүүхдийн хүмүүжилд хэвлэл мэдээллийн хэрэгслийн хүчин зүйлсийн үнэлгээний дундаж (Дундаж шугамнаас бага бол сөрөг утга илэрхийлнэ).

Ялангуяа, эцэг эхчүүдийн хувьд хамгийн бага хувь буюу сөрөг нөлөөлөл хамгийн ихтэй гэж үздэг байна. Өдөр бүр шинэчлэгдэн, хөгжиж буй цахим орчин хүүхдийн нийгэмшил, хүмүүжилд сөрөг нөлөө үзүүлэх нь түүний контентоос шууд хамаарах зүйл юм.

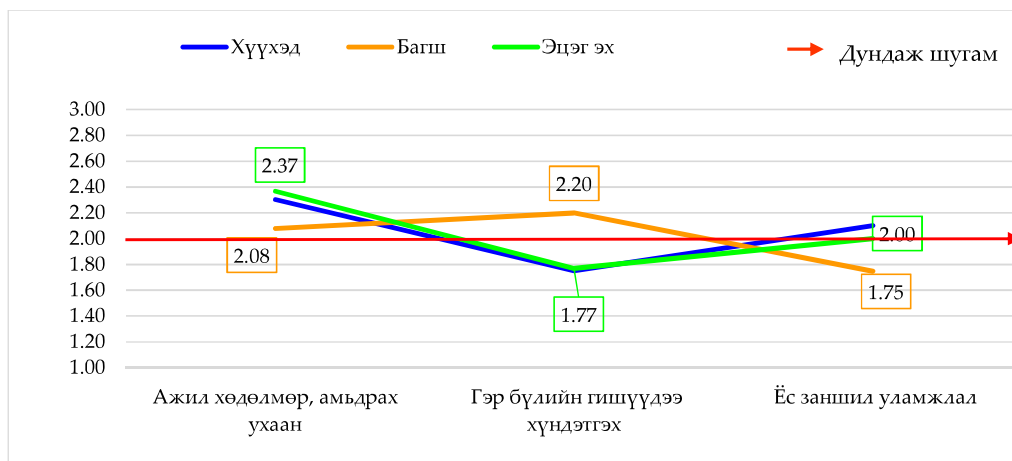
Зураг 4.4. Хүүхдүүдийн сошиал хэрэглээний тухай.

Дээрх үр дүнгүүдээс харахад эцэг эхчүүдийн зүгээс хүүхдийнхээ социал хэрэглээнд хяналт тавьж чаддаггүй болох нь харагдаж байна. Цаашилбал, хүүхдийн хүмүүжил, төлөвшилд сошиалаас ирэх сөрөг нөлөөллөөс хамгаалах талаар эцэг эхчүүд хангалттай мэдлэггүй байгаа нь харагдаж байна.

Хүүхдийн хүмүүжилд соёлын хүчин зүйлсийн нөлөөллийг ажил хөдөлмөрт суралцах, гэр бүлийн гишүүдийг, тэр дундаа ээж аав, ах захыг хүндлэх, харилцаа, ёс заншил уламжлалыг дээдлэх байдал ямар түвшинд байгааг үнэлүүлсэн бөгөөд энэ хүүхдийн хүмүүжилд эерэг болон сөрөг аль талаар нөлөөлж байгааг харуулж байна.

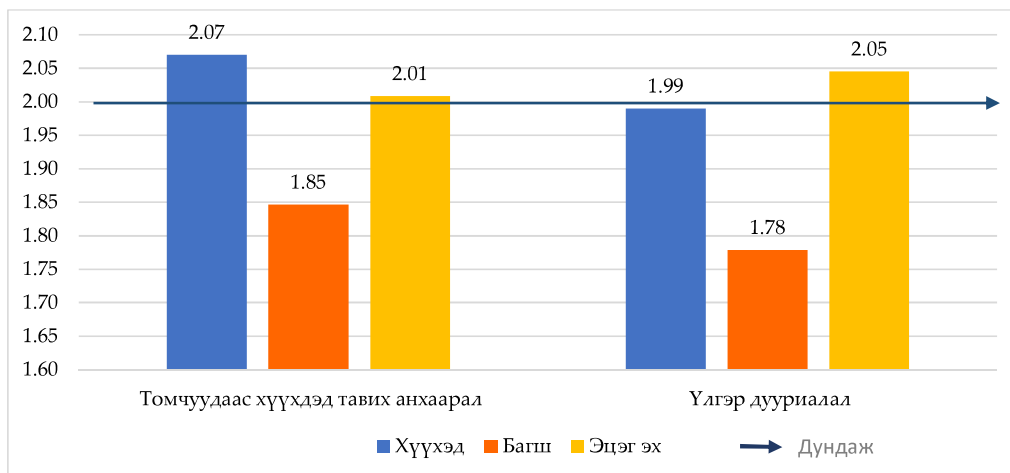
Зураг 4.5. Хүүхдийн хүмүүжилд нөлөөлөгч соёлын хүчин зүйлсийн үнэлгээний дундаж (Дундаж шугамнаас бага бол сөрөг утга илэрхийлнэ).

Багш нарын зүгээс ёс заншил, уламжлал, харин хүүхэд, эцэг эхчүүдийн хувьд гэр бүлийн гишүүдээ хүндэтгэх байдал алдагдсан, энэ нь хүүхдийн хүмүүжлийг дордуулж байгаа гэж үнэлсэн юм. Багш нарын зүгээс гэр бүлийн болон сургуулийн хүрээнд ажил хөдөлмөр, амьдрах ухаанд сургах байдал хүүхдийн хүмүүжилд сөрөг биш ч, эерэг хүчин зүйл болж чадахгүй байна гэжээ. Эцэг эхчүүд ёс заншил уламжлалыг үүнтэй адил үнэлсэн юм.

Хүүхдийн хүмүүжилд нөлөөлөгч хүчин зүйлүүдэд томчуудаас хүүхдэд хандах хандлага, тэдэнд анхаарал тавих байдлыг хамруулан үзсэн билээ. Өмнөх бүлэгт дурдсанчлан, ерөөс томчуудаас хүүхдэд хэрхэн хандах нь тухайн нийгмийн нөхцөл байдлаас хамаарах бөгөөд хүүхдийн хүмүүжилд үлэмж чухал асуудал юм.

Зураг 4.6. Хүүхдийн хүмүүжилд нөлөөлөгч нийгмийн харилцааны хүчин зүйлсийн үнэлгээний дундаж (Дундаж шугамнаас бага бол сөрөг утга илэрхийлнэ).

Дээрх үр дүнгээс үзэхэд өнөөгийн нийгэмд томчуудаас хүүхдэд хандах хандлага, хүүхдийн хүмүүжлийн нийгмийн орчин ерөнхийдөө тааламжгүй байгаа нь харагдаж байна. Хүүхдүүд томчуудыг үлгэр дуурайл муутай, тэдний хүмүүжилд сөргөөр нөлөөлдөг гэж үзсэн бол багш нарын хувьд томчуудын үлгэр дуурайл маш доогуур байна гэж үздэг байна.

БҮЛЭГ 5. ХҮҮХДИЙН ХҮМҮҮЖИЛ, ТӨЛӨВШЛИЙН НИЙГМИЙН СЭТГЭЛЗҮЙН СОРИЛУУДЫН ҮР ДҮН

5.1. ХҮҮХДЭЭ ӨСГӨЖ ХҮМҮҮЖҮҮЛЭХ ЭЦЭГ ЭХИЙН АРГА БАРИЛЫН СОРИЛЫН ҮР ДҮН

Энэхүү асуулгаар

- Хүүхдийн хөгжлийн түвшинд тохироогүй хүлээлт
- Хүүхдийн хэрэгцээг мэдрэх мэдрэмж дутагдаж үгүйлэгдэх
- Бие махбодын шийтгэл хэрэглэх зөв гэсэн итгэл
- Эцэг эх-хүүхдийн үүрэг солигдох гэсэн дөрвөн чиглэлээр хүүхэд өсгөж хүмүүжүүлэх эцэг эхийн арга барилын давуу сул талыг үнэлэх зориулалтай.

Тус асуулгын дотоод найдварт чанарыг статистик шинжилгээгээр гаргахад:

- Хүүхдийн хөгжлийн түвшинд тохироогүй хүлээлтийг илрүүлж байгаа хэсгийн кронбах $\alpha=.708$;
- Хүүхдийн хэрэгцээг мэдрэх мэдрэмж дутагдаж үгүйлэгдэх байдлыг илрүүлж байгаа хэсгийн кронбах $\alpha=.700$;
- Бие махбодын шийтгэл хэрэглэх зөв гэсэн итгэлийг илрүүлж байгаа хэсгийн кронбах $\alpha=.832$;
- Эцэг эх-хүүхдийн үүрэг солигдох байдлыг илрүүлж байгаа хэсгийн кронбах $\alpha=.732$ тус тус гарчээ.

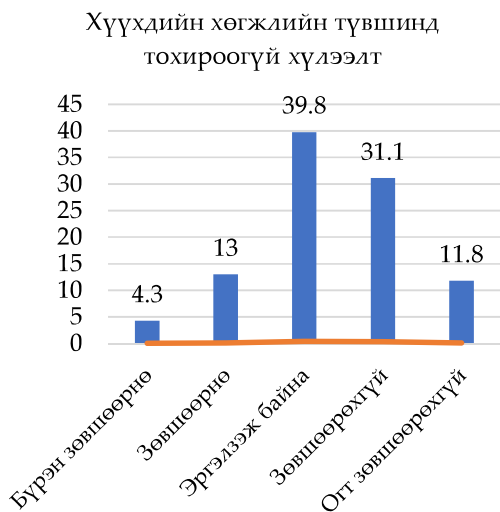
Асуулгын найдварт байдлын тоон үзүүлэлт нь тус асуулга нь эцэг эхийн хүүхэд өсгөх, хүмүүжүүлэх арга барилыг илрүүлж чадсан, чанартай үр дүнг гаргасныг илтгэж байна.

Хүснэгт 5. 1. Дундаж утга ба стандарт хазайлт.

Эцэг эх-хүүхдийн үүрэг солигдох	Хүүхдийн хөгжлийн түвшинд тохироогүй хүлээлт	Хүүхдийн хэрэгцээг мэдрэх мэдрэмж дутагдаж үгүйлэгдэх	Бие махбодын шийтгэл хэрэглэх нь зөв гэсэн итгэл	
Дундаж утга ба стандарт хазайлт	22.6±22.56	24.9±5.84	29.8±6.2	20.3±5.4

Дээрх тоон үзүүлэлтээс харахад, судалгаанд оролцсон эцэг эхчүүд хүүхдийг өсгөж хүмүүжүүлэхэд бие махбодын шийтгэл хэрэглэх нь буруу гэж үздэг байна. Үр дүнг дэлгэрүүлэн авч үзье.

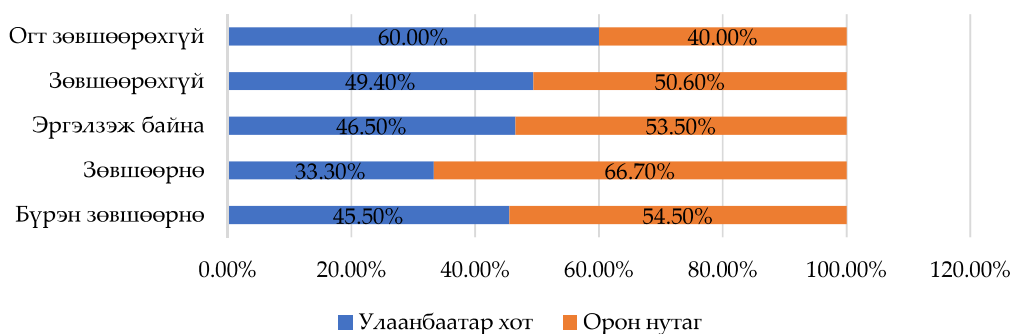
Зураг 5.1. Эцэг, эхчүүдийн хүүхдийн хөгжлийн түвшинд тохироогүй хүлээлт.

Судалгаанд оролцсон эцэг эхчүүдийн 17.3 хувь нь хүүхдийн хөгжлийн түвшинд тохироогүй хүлээлтийг хүүхдээсээ хүсдэг, харин 42.9 хувь нь хүүхдээсээ хөгжлийн түвшинд тохироогүй хүлээлтийг хүсдэггүй гэж хариулсан байна. Үүнийг Улаанбаатар болон орон нутгийн хувьд ялгаатай эсэхэд статистик шинжилгээ хийж үзэхэд (Mann-Whitney U Test, $p=0.078$) хандлагын хувьд ялгааны түвшинд ойрхон байв. Энэ үр дүнг дэлгэрүүлэн авч

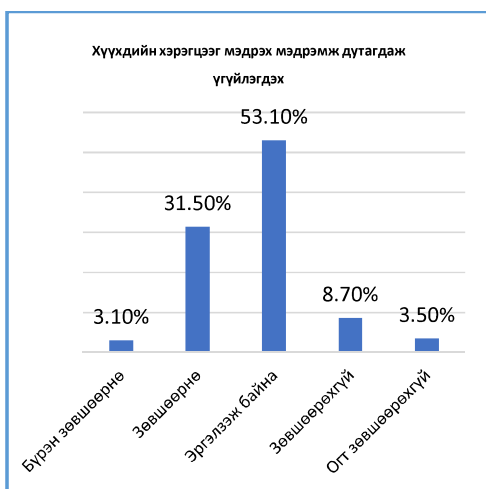
үзвэл: Улаанбаатар хотын эцэг эхчүүдийн дийлэнх нь хүүхдийн хөгжлийн түвшинд тохироогүй хүлээлтийг огт хүлээн зөвшөөрөхгүй байгаа байсан бол орон нутгийн эцэг эхчүүдийн дийлэнх нь хүүхдүүдээсээ хэрээс хэтэрсэн зүйл шаарддаг болох нь статистик шинжилгээний үр дүнгээс гарсан юм.

Зураг 5.2. Эцэг, эхчүүдийн хүүхдийн хөгжлийн түвшинд тохироогүй хүлээлт (Улаанбаатар хот, Орон нутгийн харьцаа).

Зураг 5.3-5. Эцэг, эхчүүдийн хүүхдийн хөгжлийн түвшинд тохироогүй хүлээлтийн харьцаа.

Судалгаанд оролцсон эцэг эхчүүдийн 53.1 хувь нь хүүхдийнхээ хэрэгцээг мэдрэх мэдрэмж дутагдаж байгаадаа эргэлзэж байгаа бол 34.6 хувь нь мэдрэмж дутагдаж байгаагаа хүлээн зөвшөөрсөн бол 12.2 хувь нь хүүхдийнхээ хэрэгцээ шаардлагыг сайн ойлгодог гэжээ.

Эцэг эхчүүдийн дийлэнх нь хүүхдийг зодох, бие махбодын шийтгэл байх ёсгүй гэж үзсэн бол 9.5 хувь зөвшөөрсөн байна.

Судалгаанд оролцсон эцэг эхчүүдийн 63 хувь нь хүүхдүүд ээж аавыгаа тэвэрч уйтгар гунигтай байхад нь аргаддаг, ээж аавыгаа эвлэрүүлдэг байх ёстой гэж үзжээ.

Эцэг эхчүүдийн дийлэнх нь хүүхдээсээ хөгжлийн түвшинд тохироогүй хүлээлтийг хүсдэггүй байна. Гэвч хөдөө, орон нутгийн эцэг эхчүүд хүүхдээсээ хөгжлийн түвшинд тохироогүй, хэтэрсэн зүйл шаарддаг нь судалгааны үр дүнгээс гарлаа. Хүүхдийнхээ хэрэгцээг мэдрэх мэдрэмж эцэг эхчүүдэд дутагдаж байна. Тиймээс эцэг эхчүүд хүүхэдтэйгээ сайн ярилцах, ойлголцох, тэдний юу хүсэж байгаа мэдрэх хэрэгтэй байна.

Хүүхдэд бие махбодын шийтгэл байх ёсгүй гэж эцэг эхчүүдийн дийлэнх нь үзжээ. Эндээс дүгнэхэд судалгаанд оролцсон ээж аавууд хүүхдээ тэр бүр зодож шийтгэдэггүй нь харагдаж байна. Харин хүүхдүүд ээж аавыгаа хайрладаг, уйтгар гунигтай байхад нь аргаддаг, аав ээжийгээ эвлэрүүлдэг байх ёстой гэж ихэнх нь үзжээ.

5.2. ЭЦЭГ ЭХИЙН ХҮМҮҮЖЛИЙН АРГА БАРИЛЫГ ҮНЭЛЭХ АРГАЧЛАЛЫН ҮР ДҮН

Аргачлалын дотоод найдвартай байдалд статистик шинжилгээ хийж үзэхэд, эерэг асуултын кронбах $\alpha=.793$; сөрөг асуултын кронбах $\alpha=.884$ байгаа нь тус аргачлал нь хүүхдийн байр сууринаас эцэг эхийн хүмүүжүүлэх арга барилыг тодорхойлж чадсан, найдвартай үзүүлэлтийг гаргасан байна хэмээн дүгнэж болно.

Зураг 5.6. Эцэг эхийн хүмүүжлийн арга барилыг үнэлэх аргачлалын үр дүн.

Дээрх үр дүнгээс харахад, судалгаанд оролцсон хүүхдүүдийн 69 хувь нь эцэг эхийнхээ хүмүүжүүлэх арга барилыг хүлээн зөвшөөрдөг, арга барилд нь дуртай байна. Үүнийг Улаанбаатар болон орон нутгийн хувьд ялгаатай эсэхэд статистик шинжилгээ хийж үзэхэд (Mann-Whitney U Test, $p=.002$) ялгаатай гарчээ. Улаанбаатар хотын хүүхдүүд эцэг эхийнхээ хүмүүжүүлэх арга барилыг хүлээн зөвшөөрөх байдал нь орон нутгийнхаас бага байна.

5.3. ХҮҮХДИЙН ААВ ЭЭЖДЭЭ ХАНДАХ ХАНДЛАГЫГ ҮНЭЛЭХ АРГАЧЛАЛЫН ҮР ДҮН

Энэхүү аргачлал нь эцэг эх-хүүхдийн харилцааны асуудлыг хүүхдийн байр сууринаас үнэлэх аргачлал юм.

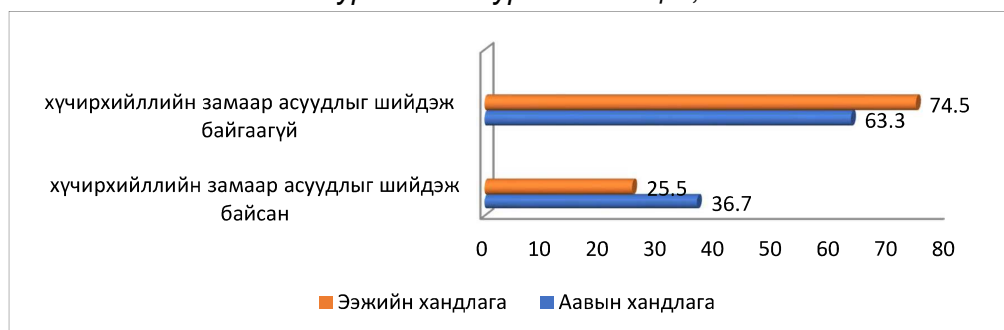
Аргачлалын дотоод найдвартай байдалд статистик шинжилгээ хийж үзэхэд, кронбах $\alpha = .642$; байгаа нь тус аргачлал нь хүүхдийн байр сууринаас эцэг эхийн хүмүүжүүлэх арга барилыг тодорхойлж чадсан байна хэмээн дүгнэж болно.

Хүснэгт 5. 2. Хүүхдийн аав ээждээ хандах хандлагыг үнэлэх аргачлалын үр дүн.

	Дундаж утга ба стандарт хазайлт
Хүүхдийн аавдаа хандах хандлага	69±9
Хүүхдийн ээждээ хандах хандлага	66.8±7.4

Судалгаанд оролцсон хүүхдүүд бүгдээрээ эцэг эх хүүхдийн харилцаанд мэдэгдэхүйц бэрхшээл байна хэмээн үнэлсэн байна. Тэгвэл асуудлыг шийдвэрлэхдээ хүчирхийллийн аргаар эсэхийг нарийвчлан харахад дараах үр дүн гарлаа.

Зураг 5. 7. Сурагчдын эцэг, эхдээ хандах хандлага.

Дээрх үр дүнг дунд болон ахлах ангийн сурагчдын хувьд ялгаа байгаа эсэхэд статистик шинжилгээ хийж үзэхэд илэрхий ялгаатай байдал илэрсэнгүй.

5.4. ГЭР БҮЛИЙН ДАСАН ЗОХИЦОХ ЧАДВАР БОЛОН НЭГДЭЛ НЯГТРАЛЫГ ҮНЭЛЭХ СОРИЛЫН ҮР ДҮН

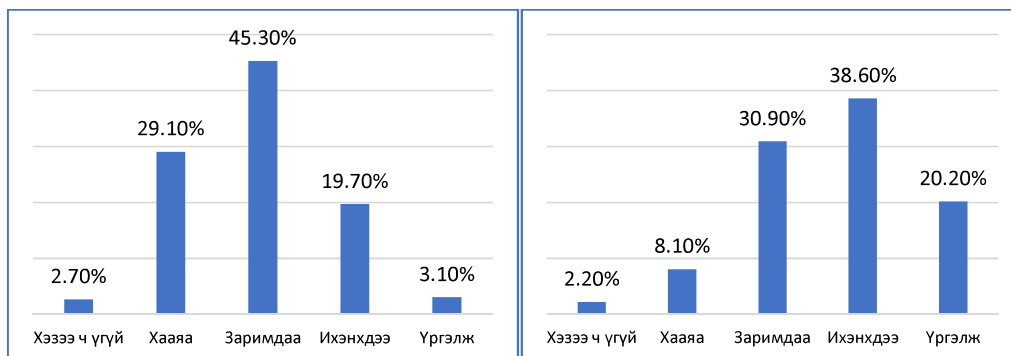
Энэхүү аргачлалаар гэр бүлийн амьдрал үйл ажиллагааны нэгдэл нягтрал, дасан зохицох чадварыг тодорхойлж болдог.

Аргачлалын дотоод найдвартай байдалд статистик шинжилгээ хийж үзэхэд, кронбах $\alpha = .877$; байгаа нь тус аргачлал нь хүүхдийн байр сууринаас гэр бүлийн нэгдэл нягтрал, дасан зохицох чадварыг найдвартай тодорхойлж чадсан, чанартай тоон үзүүлэлт гарчээ хэмээн дүгнэж болно.

Хүснэгт 5.3. Гэр бүлийн дасан зохицох чадвар болон нэгдэл нягтралыг үнэлэх сорилын үр дүн.

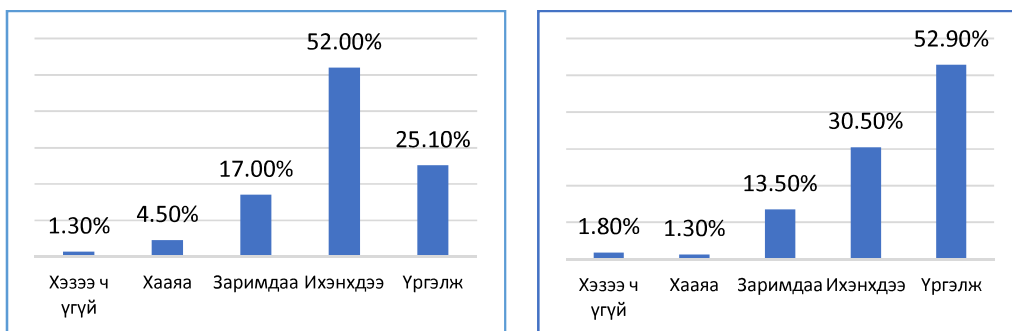
	Гэр бүлийн одоогийн нөхцөл байдал		Гэр бүлийн талаарх ирээдүйн хүсэл	
	Дасан зохицол	Нэгдэл нягтрал	Дасан зохицол	Нэгдэл нягтрал
Дундаж утга ба стандарт хазайлт	29.8±6.6	37.9±6.6	35.2±8	40.7±7.3

Зураг 5.8. Гэр бүлийн дасан зохицол.

Гэр бүлдээ дасан зохицож байдаг нөхцөлийг одоогийн болон ирээдүйд ямар байхыг хүсдэг вэ гэсэн 2 төлөвт судалж статистик шинжилгээ (Wilcoxon test, $p = .000$) хийхэд эрс ялгаатай гарлаа. Гэр бүлдээ дасан зохицох байдлын одоогийн нөхцөл байдлыг үнэлсэн дундаж оноо нь 29.8 гарсан бол харин ирээдүйд дасан зохицох хүслийг үнэлсэн дундаж оноо нь 35.2 байна. Эндээс харахад, судалгаанд оролцсон хүүхдүүд гэр бүлийнхэнтэйгээ, гэр бүлийн үйл ажиллагаанд дасан зохицох байдлаа илүү сайжруулахыг хүсэж байгаа нь судалгааны үр дүнгээс гарсан юм.

Зураг 5.9. Гэр бүлийн нэгдэл нягтрал

Гэр бүлийн нэгдэл нягтралын одоогийн нөхцөл байдал болон ирээдүйд ямар байхыг хүсдэг вэ гэсэн 2 төлөвт судалж статистик шинжилгээ (Wilcoxon test, $p=.000$) хийхэд эрс ялгаатай гарлаа. Гэр бүлийнхээ нэгдэл нягтралын одоогийн нөхцөл байдлыг үнэлсэн дундаж оноо нь 37.9 гарсан бол харин ирээдүйд байх гэр бүлийн уур амьсгал, нэгдэл нягтралын хүслийг үнэлсэн дундаж оноо нь 40.7 байна. Эндээс дүгнэхэд, судалгаанд оролцсон хүүхдүүд гэр бүлийн нэгдэл нягтрал, уур амьсгал, бие биесээ гэсэн сэтгэл ирээдүйд улам бүр сайжраасай гэж хүсэж байгаа нь судалгааны үр дүнгээс гарсан юм.

5.5. ХҮҮХДИЙН ХУВИЙН ОНЦЛОГИЙГ ҮНЭЛЭХ СОРИЛЫН ҮР ДҮН

Энэхүү аргачлалаар хүүхдийнхээ сүүлийн 2 сард илэрч байгаа зан үйлийг үнэлнэ. Ингэхдээ нийгмийн зүгээс сайшаагддаг, сайшаагддаггүй зан үйлээр нь дамжуулан судлахаас гадна эцэг эхийн өөрсдийнх нь одоогийн нөхцөл байдал болон сайн аав ээж болохын тулд ямар байх ёстойг илрүүлэх боломжтой.

Аргачлалын дотоод найдвартай байдалд статистик шинжилгээ хийж үзэхэд, хүүхдийн сүүлийн 2 сард илэрч байгаа зан үйлийг үнэлэх хэсгийн кронбах $\alpha=.634$; “Би ямар аав/ээж вэ?” гэдгийг үнэлэх хэсгийн кронбах $\alpha=.775$; “Сайн аав/ээж ямар байх ёстой вэ?” гэдгийг үнэлэх хэсгийн кронбах $\alpha=.778$ байгаа нь тус аргачлал нь хүүхдийн зан үйл, онцлогийг болон ээж аавуудыг найдвартай тодорхойлж чадсан, чанартай тоон үзүүлэлт гарчээ хэмээн дүгнэж болно.

Хүүхдийн сүүлийн 2 сард илэрч байгаа зан үйлийг дараах байдлаар бүлэглэн судаллаа. Үүнд:

Харилцааны эерэг онцлогууд:

- Өөрийн тоглоом, наадгай, хувцас эсвэл хийж гүйцэтгэж байгаа үйл ажиллагааныхаа талаар танд ярихыг хүсдэг
- Найрсаг, хүмүүстэй инээмсэглэж ханддаг
- Ганцаараа байхаасаа илүүтэй хүмүүстэй байх дуртай

- Ярих дуртай бүх зүйлд сэтгэл ханамжтай
- Харилцааны сөрөг онцлог:
- Хүмүүс өөрт нь анхаарал хандуулахад буруу эсвэл доош хардаг
- Эерэг хандлага:
- Бэрхшээл тулгарсан ч хийж байгаа зүйлдээ шаргуу ханддаг
- Хэн нэгэн санаа өгөхөд уриалгахан тоглоно, гадаа гарч зугаална, сав суулгаа угаана
- Сөрөг хандлага:
- Бухимдсан тааламжгүй байх хандлагатай, ерөнхийдөө сэтгэл ханамжгүй
- Хийж байгаа зүйл нь бүтэлгүйтэхэд уцаарлах, бухимдах байдал илэрдэг
- Хийж байгаа зүйлдээ сонирхол нь амархан буурдаг. Эхэлснээ дуусгалгүй нэг үйл ажиллагаанаас нөгөө рүү шилждэг

Бүтээлч сэтгэхүй сайн

- Тоглоом наадгайгаараа олон аргаар тоглодог. Ямар нэг зүйл хийхдээ ихэд сониуч.

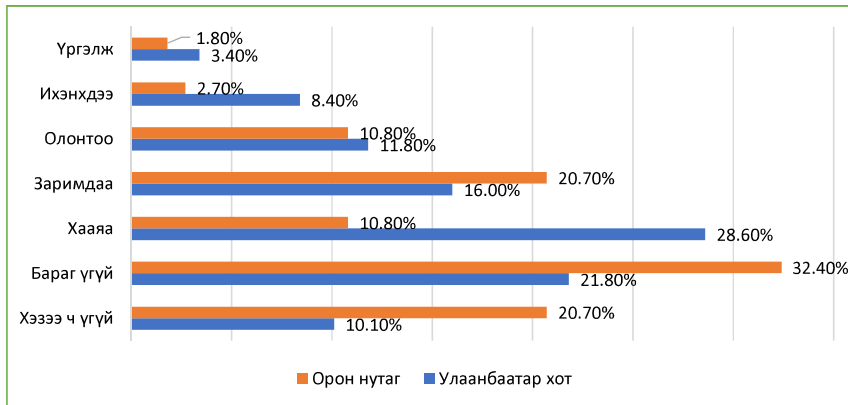
Бүтээлч сэтгэхүй сул

- Удаан хугацааны турш нэг л тоглоомоор нэг л янзаар тоглодог. Үйлдлүүд дахин дахин давтагддаг
- Өөр хэн нэгэн хүн хүчилж, өдөөж, сонирхлыг нь өрнүүлэхгүй бол юу ч хийлгүй суусаар байна.

Хөдөлгөөнтэй

- Хүссэн үедээ танаас маш түргэн холдож явна
- Үсэрч харайна, гүйнэ, байнга хөдөлгөөнтэй байна. Удаан хугацаагаар хөдөлгөөнгүй тайван байж чадахгүй.

Зураг 5.10. Харилцааны эерэг онцлогууд.

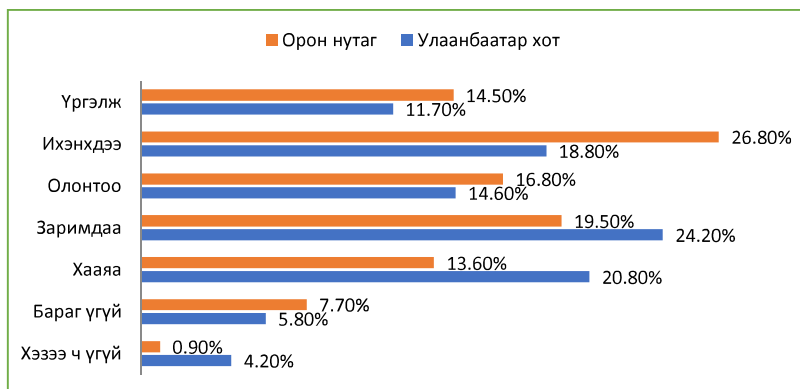
Харилцааны эерэг онцлогууд нь Улаанбаатар хотын хүүхдүүд дээр сүүлийн 2 сард “ихэнхдээ илэрч” байсан бол орон нутгийн хувьд “үргэлж илэрсэн” гэжээ.

Дээрх үр дүнд нарийвчилсан статистик шинжилгээ хийж (Mann-Whitney U, $p=0.049$, $p=0.033$, $p=0.018$) үзэхэд, хийж байгаа зүйлээ бусадтай хуваалцах, ярилцах байдал дээр Улаанбаатар хотын хүүхдүүд илүү, харин найрсаг, бусадтай инээмсэглэж харилцах болон хүмүүстэй цуг байх дуртай тал дээр орон нутгийн хүүхдүүд илүү болох нь судалгааны үр дүнгээс гарлаа.

Харилцааны сөрөг онцлогууд: Харилцааны сөрөг талын нэг үзүүлэлт болох хүмүүс анхаарлаа хандуулахад буруу эсвэл доош хардаг байдал нь орон нутгийн хүүхдүүдийн хувьд бараг үгүй нь дийлэнх хувийг эзэлж байгаа бол Улаанбаатар хотын хүүхдүүдийн хувьд дээрх онцлог хааяа бас илэрдэг нь илүү их хувийг эзэлж байна.

Судалгааны үр дүнд нарийвчилсан статистик шинжилгээ хийж (Mann-Whitney U, $p=0.009$) үзэхэд, Улаанбаатар хотын хүүхдүүдэд дээрх онцлог илүү их илэрдэг байна.

Зураг 5.11. Харилцааны сөрөг онцлогууд.

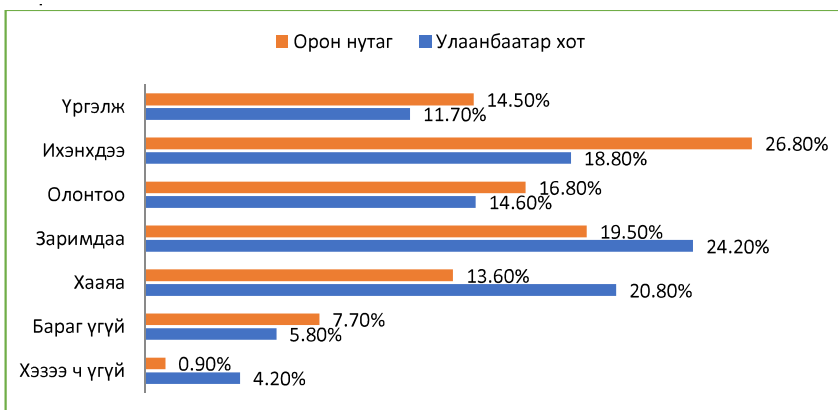
Судалгааны үр дүнгээс харахад, орон нутгийн хүүхдүүд Улаанбаатар хотын хүүхдүүдээс илүү харилцааны эерэг онцлогтой болох нь харагдлаа.

Хандлага:

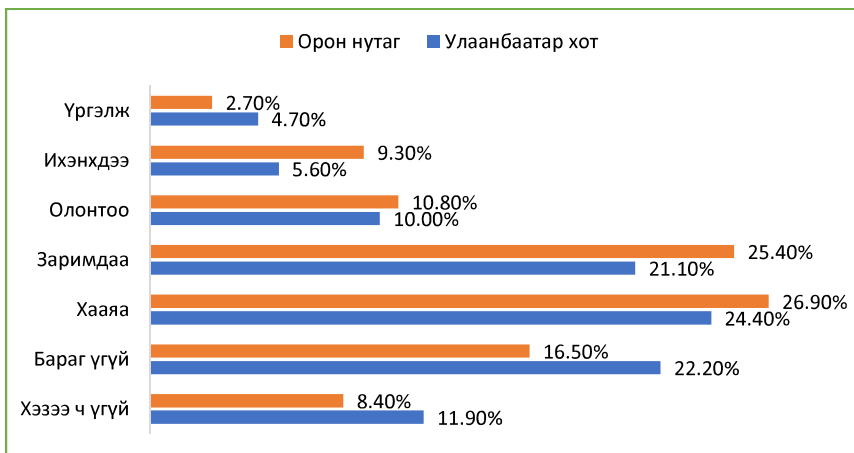
- Бэрхшээл тулгарсан ч хийж байгаа зүйлдээ шаргуу ханддаг
- Хэн нэгэн санаа өгөхөд уриалгахан тоглоно, гадаа гарч зугаална, сав суулгаа угаана
- Бухимдсан тааламжгүй байх хандлагатай, ерөнхийдөө сэтгэл ханамжгүй
- Хийж байгаа зүйл нь бүтэлгүйтэхэд уцаарлах, бухимдах байдал илэрдэг
- Хийж байгаа зүйлдээ сонирхол нь амархан буурдаг. Эхэлснээ дуусгалгүй нэг үйл ажиллагаанаас нөгөө рүү шилждэг.

Зураг 5.12, 13. Эерэг хандлага, Сөрөг хандлага орон нутгийн харьцаа.

Эерэг хандлага

Сөрөг хандлага

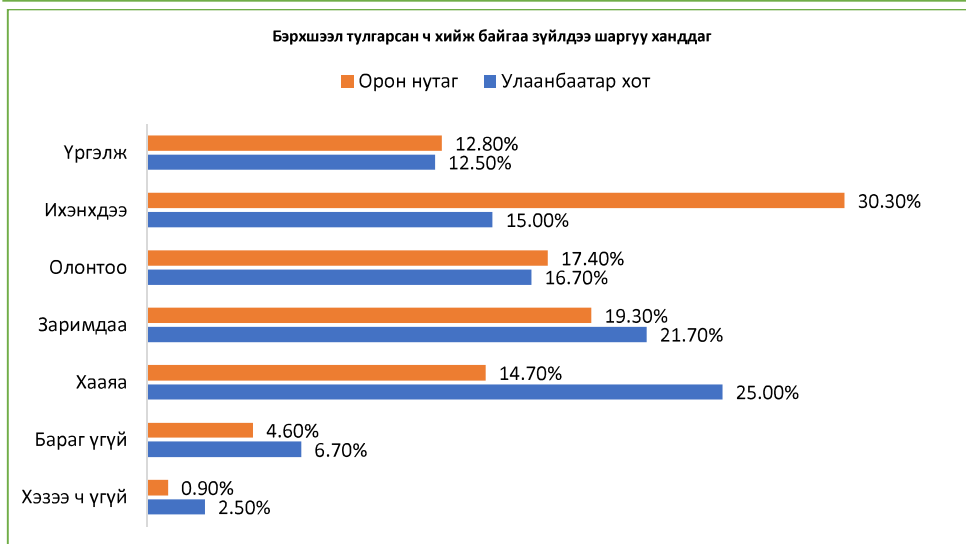
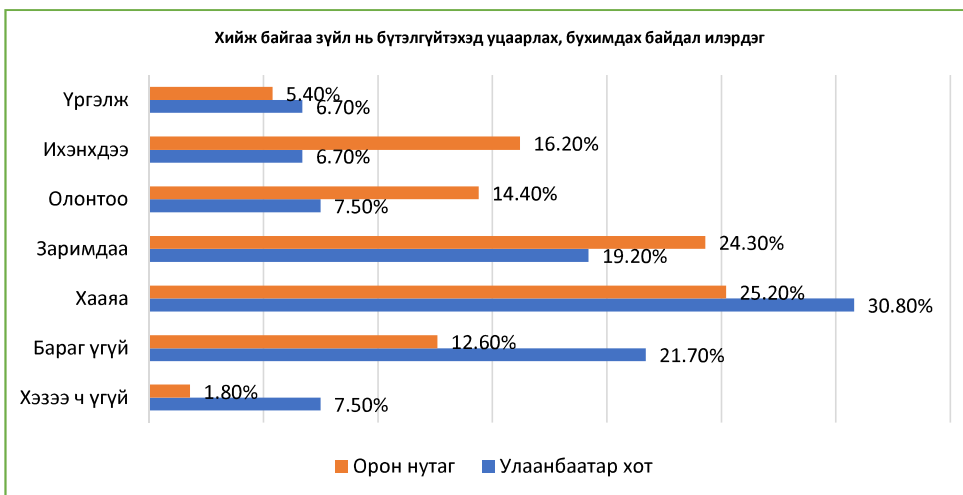

Орон нутгийн хүүхдүүдэд эерэг хандлага ихэнхдээ илэрдэг бол Улаанбаатар хотын хүүхдүүдэд заримдаа болон хааяа илэрдэг нь дийлэнх хувийг эзэлжээ. Сөрөг хандлага орон нутгийн хүүхдүүдэд заримдаа болон хааяа илэрдэг нь дийлэнх хувийг эзэлсэн бол Улаанбаатар хотын хүүхдүүд мөн адил заримдаа, хааяа илэрдэг байна.

Энэ үр дүнд статистик шинжилгээ хийж үзэхэд (Mann-Whitney U, $p=.001$, $p=.011$) үзэхэд, “Бэрхшээл тулгарсан ч хийж байгаа зүйлдээ шаргуу ханддаг” тал дээр орон нутгийн хүүхдүүд Улаанбаатар хотын хүүхдээс илүү, “Бухимдсан тааламжгүй байх хандлагатай, ерөнхийдөө сэтгэл ханамжгүй” орон нутгийн хүүхдүүдэд илүүтэйгээр илэрч байна.

Зураг 5.14.15. Эерэг хандлага, Сөрөг хандлага орон нутгийн харьцаа.

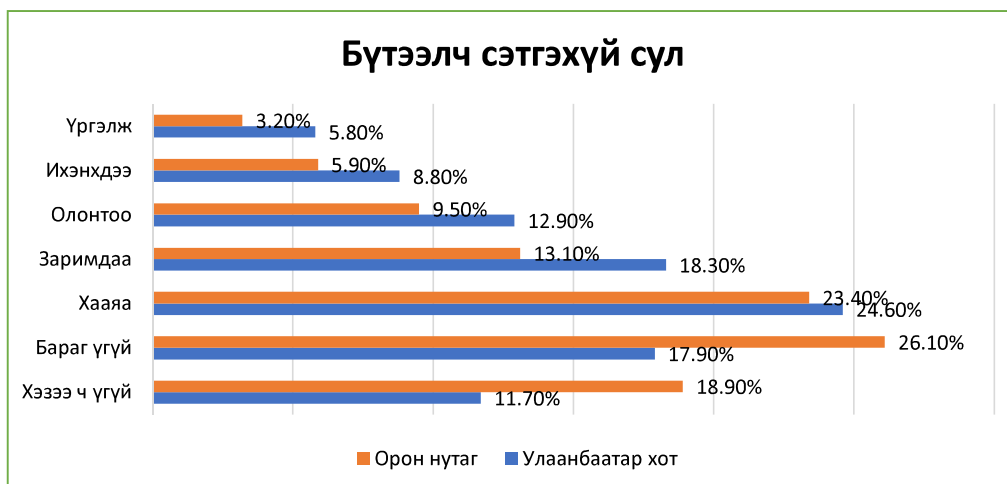
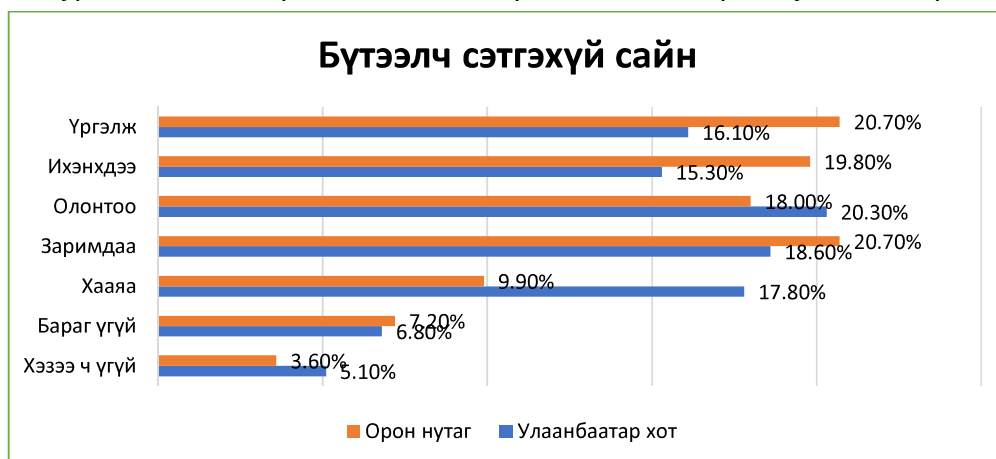

Дүгнэхэд, орон нутгийн хүүхдүүдийн зан үйлд эерэг сөрөг хандлага давуу илэрч байна.

Бүтээлч сэтгэхүй

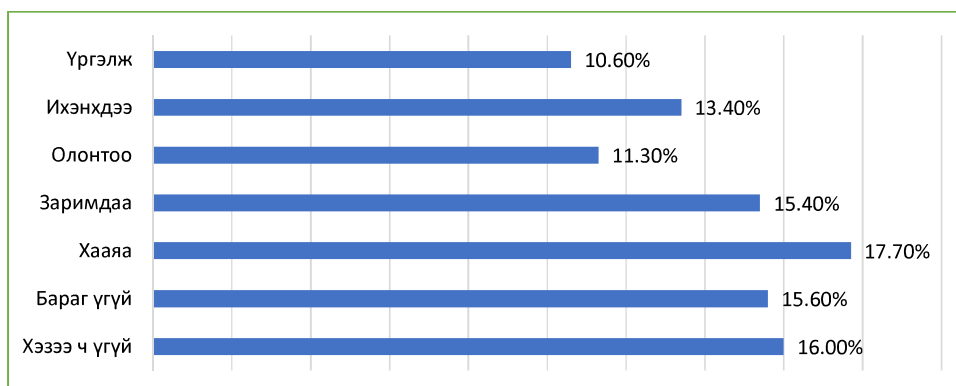
- Тоглоом наадгайгаараа олон аргаар тоглодог. Ямар нэг зүйл хийхдээ ихэд сониуч.
- Удаан хугацааны турш нэг л тоглоомоор нэг л янзаар тоглодог. Үйлдлүүд дахин дахин давтагддаг
- Өөр хэн нэгэн хүн хүчилж, өдөөж, сонирхлыг нь өрнүүлэхгүй бол юу ч хийлгүй суусаар байна.

Зураг 5.16.17. Эерэг хандлага, Сөрөг хандлага орон нутгийн харьцаа.

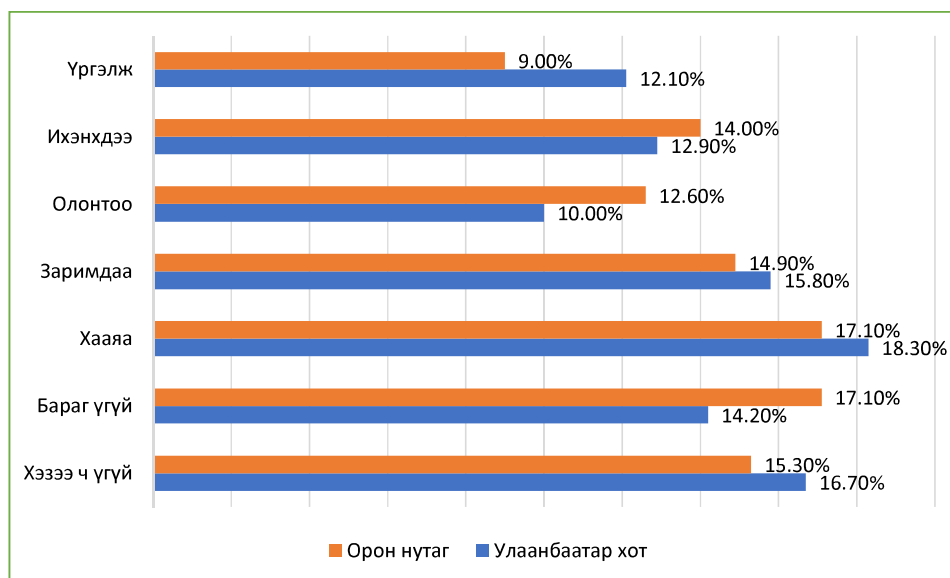

Дээрх үр дүнд статистик шинжилгээ хийж үзэхэд, Улаанбаатар болон орон нутгийн хүүхдүүдийн хувьд бүтээлч сэтгэхүйн илрэлд ялгаа гарсангүй. Харин Улаанбаатар хотын хүүхдүүд нэг үйлдлийг дахин давтан хийдэг тал дээр бага байсан бол идэвх санаачилгатай байх тал дээр орон нутгийн хүүхдүүд илүү болох нь судалгааны үр дүнгээс гарлаа.

Зураг 5.17.18. Хөдөлгөөн нийтэд нь болон Улаанбаатар, Орон нутгаар харахад.

Улаанбаатар, орон нутгаар нь харахад

Хөдөлгөөн, идэвхийн хувьд судалгаанд оролцсон хүүхдүүд нийтлэг хөдөлгөөн дутагдалтай, идэвхгүй байгаа нь судалгааны үр дүнгээс харагдлаа.

Хүснэгт 5. 4. “Ээж аавын өнөөдрийн дүр ба байх ёстой дүр”

Өнөөдөр би “ямар ээж аав вэ?”	83.9±16.2
Би “ямар ээж аав байх ёстой вэ”	92.9±18.29

“Ээж аавуудын өнөөдрийн байдалд” болон “байх ёстой дүр”-д нь статистик шинжилгээ (Wilcoxon, $p=0.000$) хийж үзэхэд ялгаа илэрсэн. Өөрөөр

хэлбэл судалгаанд оролцсон эцэг эхчүүд өөрсдийнхөө өнөөдрийн байдлыг хангалттай гэж үзэхгүй байгаа бөгөөд “илүү сайн ээж аав байх ёстой” гэж үзэж байгаа нь үр дүнгээс гарсан юм.

Судалгааны үр дүнгээс харахад, орон нутгийн хүүхдүүд Улаанбаатар хотын хүүхдүүдээс илүү харилцааны эерэг онцлогтой болох нь харагдлаа. Орон нутгийн хүүхдүүдийн зан үйлд эерэг сөрөг хандлага давуу илэрч байна. Судалгаанд оролцсон хүүхдүүд нийтлэг хөдөлгөөн дутагдалтай, идэвхгүй байгаа нь судалгааны үр дүнгээс харагдлаа. Бүтээлч сэтгэхүйн хувьд харьцангуй боломжийн түвшинд байна. Ээж аавууд илүү сайн байхыг хүсдэг нь судалгааны үр дүнгээс гарлаа.

5.6. ЭЭНЭГШЛИЙН СОРИЛЫН ҮР ДҮН

Энэхүү аргачлалаар хүүхдийнхээ сүүлийн 2 сард илэрч байгаа зан үйлийг үнэлнэ. Ингэхдээ нийгмийн зүгээс сайшаагддаг, сайшаагддаггүй зан үйлээр нь дамжуулан судлахаас гадна эцэг эхийн өөрсдийнх нь одоогийн нөхцөл байдал болон сайн аав ээж болохын тулд ямар байх ёстойг илрүүлэх боломжтой.

Аргачлалын дотоод найдвартай байдалд статистик шинжилгээ хийж үзэхэд, кронбах $\alpha = .571$ байгаа нь тус аргачлал нь хүүхдийн ээнэгшлийн түвшнийг харьцангуй найдвартай тодорхойлж чаджээ хэмээн дүгнэж болно.

Аюултай ээнэгшил нь:

- Өөртөө сөрөг, бусдад эерэг ханддаг
- Өөрийнхөө хэрэгцээ шаардлагыг орхигдуулан бусдын нөлөөнд амархан автах
- Интернетийн болон бусад донтолт
- Танин мэдэх чадвар сулрах, суралцах чадвар буурах, гэмт хэрэгт холбогдох зэрэг эрсдэлт, сөрөг зан үйл гарах магадлал өндөр байгаа нь Питромонако, Баррет нарын хийсэн судалгааны үр дүнгээр гарчээ.

Аюултай ээнэгшлийг илрүүлэх гол хоёр шинж нь ээнэгшлийн түгшүүр болон ээнэгшлээс зугтаах байдал юм. Хэрвээ ээнэгшлийн түгшүүр өндөр байх юм бол:

- Бусдын сөрөг зан үйлийн нөлөөнд амархан автах, бусдад амархан уруу татагддаг.
- Сөрөг сэтгэлийн хөдөлгөөн их
- Сөрөг мэдээлэлд их мэдрэмтгий
- Өөрийнхөө хэрэгцээ шаардлагыг орхигдуулж, бусдыг хүлээн зөвшөөрснөөр өөртөө сөрөг, бусдад эерэг байдлаар хандах нь давамгайлдаг.

Эзэнэгшлээс зугтаах байдал өндөр байх юм бол:

- *Бусдын нөлөөнд бага автдаг*
- *Өөрийн хамгаалалт өндөр*
- *Бусдыг эвгүй байдалд оруулахаар зүйл ярьдаг*
- *Харилцааны асуудал, бэрхшээлтэй*
- *Өөртөө эерэг, бусдад сөрөг ханддаг. Өөрийгөө л хүлээн зөвшөөрдөг, бусдыг хүлээн зөвшөөрч чаддаггүй.*

Судалгаанд оролцсон нийт хүүхдүүдийн 44 хувь нь аюулгүй эзэнэгшилд, 46.6 хувь нь аюултай эзэнэгшилтэй байна. Аюултай эзэнэгшилд байгаа хүүхдүүдийн 53.7 хувьд нь түгшүүрийн түвшин өндөр илэрсэн бол 55.1 хувьд нь (давтагдсан тоогоор) эзэнэгшлээс зугтах байдал илүү илэрч байна. Аюултай эзэнэгшилд байгаа хүүхдүүдийн 36.8 хувь нь эрэгтэй, 49.9 хувь нь эмэгтэй байв. Харин 40 хувь нь дунд ангийнхан, 60 хувь ахлах ангийн сурагчид аюултай эзэнэгшилд байна.

Судалгаанд оролцсон хүүхдүүдийн дийлэнх нь аюултай эзэнэгшилд байна. Мөн түүнчлэн тэдний түгшүүрийн түвшин, эзэнэгшлээс зугтаах байдал өндөр үзүүлэлтэй байгаа нь зайлшгүй анхаарах ёстой асуудал юм. Аюултай эзэнэгшилд удаан хугацаагаар байх юм бол сурах дургүй болох, сургуулиас гарах, ганцаардсанаас болж тоглоом, хар тамхинд донтох зэрэг нийгмийн эсрэг сөрөг зан үйлүүд гарах магадлал маш өндөр болох магадлалтай. Тиймээс эцэг эх, багш, нийгмийн ажилтан, сэтгэл зүйчид анхааран ажиллах ёстойг судалгааны үр дүн харуулж байна.

Түүнчлэн ахлах ангийн сурагчдын дунд аюултай эзэнэгшил маш их хувийг эзлэхээс гадна охид их илэрсэн. Тиймээс тэдэнд чиглэсэн сэтгэл зүйн зөвлөгөө, үйлчилгээ зайлшгүй шаардлагатай байгааг холбогдох байгууллагууд анхаарах хэрэгтэй байна. Бид сурагчдын аюултай эзэнэгшлийг багасгаснаар ирээдүйд үүсэж болох эрсдэлүүдээс урьдчилан сэргийлэх боломжтой, түүгээрээ дамжуулан ирээдүйн нийгмийг эрүүлжүүлэх боломжтой юм.

Хүүхдийн хүмүүжлийн бодлого ба тогтолцооны хүрээнд

Монгол улсад хүүхдийн хүмүүжил, төлөвшлийн бодлого, эрхзүйн орчин хангалттай бус, энэ талаар үндэсний хэмжээний тогтолцоо бүрэлдээгүй байна. Хүүхдийн хүмүүжил, төлөвшлийн асуудал нь хэдийгээр салбар дундын хүрээг хамарсан том асуудал боловч, өнөөгийн бодлого, эрх зүйн орчин нь уялдаа холбоогүй, эцсийн дүнд Монгол хүүхдийг хүмүүжүүлж, төлөвшүүлэх нэгдсэн зорилгодоо хүрэх боломжгүй нь харагдаж байна.

Хүүхдийн хүмүүжлийн бодлогын хос багана болсон боловсролын болон гэр бүлийн бодлого, эрх зүйн орчны хүрээнд хүүхдийг хүмүүжүүлэх, хүмүүжил, төлөвшлийн харилцааны талаарх зохицуулалт, түүнийг хэрхэн хэрэгжүүлэх бүтэц, механизм байхгүй юм.

Боловсролын тухай хуульд боловсролын зорилгод хүмүүжил, төлөвшлийн асуудлыг тодорхойлон тусгасан боловч, бага, дунд боловсролын болон сургуулийн өмнөх боловсролын тухай хуульд дээрх зорилгод хэрхэн хүрэх, ямар оролцогч талууд ямар эрх хэмжээ, чиг үүрэг хүлээх талаар зохицуулаагүй байна.

Гэр бүлийн тухай хуульд хүүхдийг өсгөж, хүмүүжүүлэх үүргийг тусгасан боловч, мөн түүнийг хэрэгжүүлэх бүтэц, оролцогч талууд ямар эрх хэмжээ, чиг үүрэг хүлээх талаар зохицуулаагүй байна.

Хүүхдийн хүмүүжил, төлөвшлийн асуудал нь мэдээж хүүхдийн эрхийн асуудалд хамааралтай зүйл юм. Хүүхдийн эрхийн тухай хуульд хүүхдийн хүмүүжил, төлөвшил, түүнчлэн, энэ хүрээнд эцэг, эх, асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигчийн үүргийг тодорхойлсон нь сайшаалтай юм. Монгол улсын хүүхдийн бодлого, эрх зүйн орчны хүрээнд сүүлийн жилүүдэд багагүй ололт бий болж, холбогдох хууль тогтоомжууд шинэчлэгдэн батлагдаж байгаа ч, тэдгээр нь хүүхдийн хүмүүжил, төлөвшил гэхээсээ хүүхэд хамгааллын салбарт илүү хамаарч буйг тэмдэглэх хэрэгтэй. Хүүхдийн эрхийн салшгүй нэг хэсэг нь хүмүүжил, төлөвшлийн таатай орчны тухай асуудал байх бол эцэг эх болон оролцогч талууд хүмүүжил, төлөвшилд эрх, үүргээ хэрэгжүүлэх нарийвчлагдсан зохицуулалтууд үгүйлэгдэж байна.

Хүүхдийн хүмүүжил, төлөвшлийн орчин, түүний төлөв байдлын хүрээнд

Хүүхдийн хүмүүжил, төлөвшилд хамгийн чухал нөлөө бүхий орчин бол гэр бүл, багш сурган хүмүүжүүлэгч, анги хамт олон, үе тэнгийнхэн, болон социал медиа хэмээн хүүхэд, эцэг эх, багш нар нэрлэж байна.

Хүүхдүүдийн чөлөөт цагаар хийж буй зүйлст гэрийн ажил хөдөлмөрт туслах байдал хариултын жингээр эхний байрыг эзэлж байна. Гэвч,

өнөөгийн хүүхдүүд “дижиталчлал”-ын эрин үеийн хүмүүс хэдийн болжээ гэдэг нь тэдний өдөр тутам цахим орчинд, тэр дундаа сошиалд өнгөрүүлж өдөр тутмын амьдралаас нь харж болохоор байна.

Хүүхдийн хүмүүжил, төлөвшилд гэр бүлийн гүйцэтгэх үүргийг хүүхэд, эцэг эх, багш нарын зүгээс харилцан адилгүй үнэлж байна. Тэдний үнэлгээгээр хүүхдийг эрүүл чийрэг өсгөх, хүмүүжүүлэх үүрэг хамгийн сайн хэрэгжиж байгаа бол хүүхдийн аюулгүй байдлыг хангах, тэдэнд харилцааны ур чадвар эзэмшүүлэх үүргүүд тааруухан, хүүхдийн зан үйл, сэтгэхүй, хандлагыг төлөвшүүлэх, үлгэрлэх үүрэг дундуурхан хэрэгжиж байна.

Багш нарын зүгээс гэр бүл хүүхдэд харилцааны ур чадвар эзэмшүүлж чадахгүй байгааг, харин багш нар болон эцэг эхчүүдийн аль аль нь гэр бүлээс хүүхдийнхээ зан үйлд хяналт тавьж чадахгүй байгааг илүү онцлон үзсэн байна.

Хүүхдийн нийгэмшил, хүмүүжилд сургуулийн гүйцэтгэх үүргийн талаарх багш нарын үнэлгээ эцэг эх болон хүүхдүүдийн үнэлгээнээс харьцангуй дээгүүр, эерэг байна. Эцэг эхчүүд сургуулийн орчинд хүүхдэд сайн үлгэр дуурайлал үзүүлж чадахгүй байна гэж үзсэн бол хүүхдүүд, эцэг эхчүүдийн аль аль нь сургууль суралцагчдын аюулгүй байдлыг хангах, хамгаалах, суралцагчдын зан үйлд хяналт тавих үүргийг гүйцэтгэж чадахгүй байна гэж үзэж байна.

Хүүхэд, эцэг эх, багш нарын зүгээс ерөнхийдөө томчууд хүүхдүүдийн өмнө хүлээх үүрэг, үлгэрлэх зан үйл тааруу болсон гэж үзэж байна. Тухайлбал, багш нар томчууд эргэн тойрныхоо хүүхдэд анхаарал тавих, хамгаалах, үлгэрлэх, хүүхдийн зан үйлд хяналт тавих аль ч утгаар үүргээ гүйцэтгэж чадахгүй байна хэмээсэн. Эцэг эхчүүдийн хувьд томчууд хүүхдийн зан үйлд хяналт тавих талаар сөрөг үнэлгээ өгсөн байна.

Хүүхдийн хүмүүжил, төлөвшилд сөргөөр нөлөөлж буй хүчин зүйлсийн хүрээнд

Хүүхдийн хүмүүжил төлөвшилд нөлөөлж буй хүчин зүйлсийг микро, мезо, макро гэсэн гурван түвшинд дүгнэж болохоор байна. Судалгааны үйл явц ч гэсэн микро түвшний асуудлуудын талаар юуны өмнө мэдээлэл цуглуулж шинжлэх, улмаар дээших түвшний хүчин зүйлүүдийн уялдаа холбоог сурвалжлан таних байдлаар индукцийн аргаар хийгдсэн юм.

Микро түвшний хүчин зүйлс. Хүүхдийн хүмүүжилд сөргөөр нөлөөлж буй микро түвшний хүчин зүйлсийг судалгаанд оролцогчдын зүгээс юуны өмнө, гэр бүл, сургууль, үе тэнгийнхэн гэсэн гурван орчны зүйлтэй холбон тайлбарлаж байв.

Чанарын судалгааны дүнгээс үзэхэд гэр бүлийн хүчин зүйлст 1) гэр бүлийн харилцааны доголдол, тухайлбал, хүүхдийг үл хайхрах, хүүхдийг хүмүүжүүлэх арга барил сөрөг байх, эсвэл уламжлалт буюу хүүхдийн

эрхэд халтай байдлаар хүмүүжүүлэхийг урьтал болгох, 2) гэр бүлийн үүрэг, хариуцлага суларсан, тухайлбал, хүмүүжил төлөвшилд бага цаг зарцуулах, хайр халамжийг мөнгөөр орлуулах, 3) эцэг эхийн сөрөг, гаж зан үйл, тухайлбал, хүчирхийлэл, архины хамааралтай байх, 4) өрөөсгөл (тухайлбал, ганц бие эхийн) болон тусгаар гэр бүл (эцэг эх нь ажил эрхлэлтээр тусгаар амьдрах) зэргийг онцлон дурдаж байв.

Тоон судалгааны дүнгээс харахад гэр бүлийн харилцаа эцэг эхийн зан үйл хандлага, хүмүүжлийн арга барил зэрэг хүчин зүйлүүдийн үнэлгээ дунджаас доогуур буюу сөрөг үр дүн гарчээ. Эерэг ч бус, сөрөг ч дундаж үнэлгээ 2 бол гэр бүлийн харилцаанд хүүхэд 1.90, багш нар 1.97, эцэг эхийн зан үйлд хүүхдүүд 2.0, багш нар 1.99 оноо буюу сөргөөр нөлөөлж буй гэжээ. Харин эцэг эхчүүд өнөөгийн хүүхэд хүмүүжүүлэх арга барил эргээд хүүхдийн хүмүүжил, төлөвшилд сөргөөр нөлөөлж буй гэж (1.98) үнэлсэн байна.

Чанарын судалгааны дүнгээс харахад боловсролын хүчин зүйлст, 1) багшийн ялгаварлан гадуурхал, тухайлбал, сурлагын үзүүлэлтээр хүүхдэд шошго наах, түүндээ суурилан үл хайхрах, 2) үе тэнгийнхний ялгаварлан гадуурхал, өмссөн зүүсэн, биеийн хэлбэр галбираар доромжлох, эцэг эхийн нийгэм эдийн засгийн байдлаар гадуурхах, 3) сургууль дээрх үе тэнгийнхний дээрэлхэлт, 4) цахим хүчирхийлэл, 5) багш нарын үлгэр дуурайлгүй байдал зэргийг онцолсон байна.

Тоон судалгааны дүнгээс харахад, эерэг ч бус, сөрөг ч дундаж үнэлгээ 2 бол багш суралцагчидтай харилцах харилцаа (эцэг эх 1.95, хүүхдүүд 1.90), багшийн зүгээс суралцагчдад анхаарал хандуулах байдал (эцэг эх 1.80) хүүхдийн хүмүүжилд сөргөөр нөлөөлж байгаа гэж үзсэн байна. Түүнчлэн, багш нарын хүүхдүүдтэй харилцах харилцаанд эцэг эх (1.95) болон багш нарын (1.90) зүгээс өгсөн үнэлгээ дунджаас доогуур буюу сөрөг байна. Хүүхдүүд анги хамт олны уур амьсгал эерэг ч биш, сөрөг ч биш гэж үнэлсэн бол, эцэг эхчүүдийн зүгээс багш нарын зан үйлд ийм үнэлгээ өгчээ. Өөрөөр хэлбэл, эцэг эхчүүд багш нарын зан үйл, хандлага хүүхдийн хүмүүжлийн эерэг хүчин зүйл байж чадахгүй байна гэж үзэв.

Мезо түвшний хүчин зүйлс. Хүүхдийн хүмүүжилд сөргөөр нөлөөлж буй мезо түвшний хүчин зүйлст орон нутгийн, олон нийтийн (орчин тойрны хүмүүс ба мэдээлэл, харилцаа) болон байгууллагын түвшний зүйлсийг багтаан дүгнэж байна.

Орон нутагт, цаашилбал сургуулиудад хүүхдийн оролцооны байгууллагын хөгжил жигд бус байна. Сургуулиуд дээр сургууль, сурагч, эцэг эхийн гурван талт харилцаа, хамтын ажиллагаа алаг цоог байна. Анги дээшлэх тусам эцэг эхчүүд хүүхдээ анхаарал хандуулах нь багасаж, сургуульд үүргээ шилжүүлэх байдалтай бөгөөд сургуулийн гаднаас ажиглагч байх нь нийтлэг аж.

Орон нутаг, сургуулиуд дээр судалгаанд авагдсан ганц нэг жишээг эс тооцвол хүмүүжлийн хөтөлбөр байхгүй юм. Орхон аймагт, “Хүүхдийн хөгжил, төлөвшлийг сайжруулах аймгийн дэд хөтөлбөр” хэрэгжүүлж, түүний хүрээнд хүүхдийн хүмүүжлийн орон тоо бий болгосон нь сайн жишээ мөн юм. Хүүхэдтэй ажиллах байгууллагын хүрээнд орон нутгийн түвшинд, цаашилбал, сургуулийн түвшинд хүмүүжил, төлөвшил хариуцсан мэргэжилтэн үгүйлэгдэж байна.

Төрийн болон хувийн хэвшлийн байгууллагуудад ажил гэр бүлийн зөрчил, улмаар тэнцвэргүй байдлын асуудал багагүй хүрээг хамарсан үзэгдэл болох нь харагдаж байна. Ажлын ачаалал, ажлын цаг болон ажилчдын гэр бүлдээ зарцуулах нийгмийн цагийн тогтворгүй бүтэц, харьцаа нь хүүхдийн эцэг эхтэйгээ байх хэрэгцээг үгүй хийж, улмаар эцэг эх үр хүүхдээ үл хайхрах, хайр халамжаа хүүхдээ хоолтой, хувцастай явуулж байвал боллоо гэсэн хандлагаар солиход хүргэж байна. Эцэг эхийн оролцоо нь ангийн багшийг тойрсон идэвхтэй, эсвэл эдийн засгийн боломж сайтай эцэг эхчүүдээр хязгаарлагддаг хэмээн судалгаанд оролцогчид багагүй дурдсан байна. Хүүхдийн хүмүүжилд амин чухал үүрэг бүхий боловсролын институц болох сургууль дээр эцэг эхийн хурал нь эцэг эхэд суралцагчийн хэрхэн сурч буй болон тэдний гаргасан алдааны талаар мэдээлэл дамжуулах, эс бөгөөс ангийн фондын мөнгө нэхэх, баяр ёслол тэмдэглэх (цаашилбал эцэг эхчүүд өөрсдөө багшийн төрсөн өдөр, тэмдэглэлт үйл явдалд зориулж) үүрэг бүхий зүйл болсон байна.

Сургууль дээр хүүхдийн хүмүүжил, төлөвшлийн гол мэргэжилтэн болох нийгмийн ажилтны үйлчилгээ сайн биш бөгөөд хүүхдэд асуудал тулгарах, тусламж дэмжлэг хэрэгтэй болоход хандах гол хүн нь эцэг эх, ангийн найзууд байна. Түүнчлэн, сэтгэлзүйн үйлчилгээ сургууль дээр жигдрүүлж хөгжүүлэх нь хүүхдийн хүмүүжил, төлөвшлийн амин чухал зайлшгүй үйлчилгээг бий болгож буй хэрэг юм.

Орон нутгийн олон нийтийн гишүүн болох томчуул нь хүүхдэд буруу үлгэр дуурайл үзүүлэх нь нийтлэг байна. Тэдний зүгээс олон нийтийн газар хүүхдэд үл хайхрах байдлаар хандах, тэдний аюулгүй байдал, зан үйлд хяналт үл тавих, цаашилбал архи дан согтуурах, нийтийн хэм хэмжээ зөрчиж (замын дүрэм зөрчих, хараал үг хэллэг хэлэх, олон нийтийн газар бие засах, согтуурах) буруу үлгэр дуурайлал үзүүлдэг тухай хүүхдүүд онцлон хэлж байна.

Багш нарын хүмүүжүүлэх арга барил хоцрогдонгүй байгаа ба энэ хүүхдийн хүмүүжил, төлөвшилд үзүүлэх нөлөөгөөр хоёрдугаарт орж буй харилцагчийн хувьд онцгой анхаарах асуудал юм. Багш нарын зан үйл хандлага хүүхдүүдийн зөвхөн сурч боловсрох үйл явцаас гадна, зан үйл, хандлагад сөргөөр (цаашилбал гажуудуулах) нөлөөлөх хүчин зүйл болж байгаа нь харамсалтай.

Орон нутагт эцэг эхчүүдэд, томчуудад зориулсан хүүхэд хүмүүжлийн эерэг аргын сургалт нь хүртээмж муутай байна. Үүнийг хүүхдийн асуудал эрхэлсэн төрийн байгууллагаас зарим нэг төрийн бус болон олон улсын байгууллагын зүгээс хэрэгжүүлж байгаа төсөл, хөтөлбөрүүдэд тулгуурлан гүйцэлдүүлж байна.

Макро хүчин зүйлс. Ерөнхийдөө, даяаршил болон үндэсний онцлогоо хадгалахын тэнцвэрийг хайж буй энэ цаг үед Монгол үндэстний онцлогт нийцсэн, Монгол хүний ментал шинж, сэтгэлгээний онцлогыг тусгасан хүмүүжлийн бодлого ихээхэн чухалчлагдаж болох юм.

Монгол улсад хүмүүжлийн хүрээнд үндэсний түвшинд бодлогын нэгдмэл орчин байхгүй. Хүүхдийн хүмүүжил нь гэр бүл, боловсрол, хүүхдийн эрх, соёлын болон бусад бодлогын салбар дундын хамтын ажиллагаа шаардах асуудал боловч, одоогийн нөхцөлд хэсэг бусаг, уялдаа холбоогүй байна.

Хүүхдийн асуудал эрхэлсэн төрийн байгууллагын хүрээнд хүүхдийн хүмүүжил хариуцсан бүтэц, түүний хүрээнд хариуцсан мэргэжилтний орон тоо хангалтгүй байна.

Монгол улсад өнөөгийн байдлаар хүмүүжлийн эерэг аргын сургалтын үндэсний тогтолцоо байхгүй байна. Түүнийг бүрдүүлэх ажил эхлэл шатандаа (сургагч болон чиглүүлэгчийг бэлтгэх) явж байна.

Боловсролын тогтолцоонд өнөөдөр хэрэгжиж байгаа багш нарын ажил үүрэг болон сурагчийг үнэлэх үнэлгээний тогтолцоо нь хүүхдийн хүмүүжил, төлөвшилд шууд бус байдлаар сөргөөр нөлөөлж байна. Тухайлбал, багшийн ажил үүргийг суралцагчийнх нь дүнгээр, суралцагчийн хөгжлийг зөвхөн дүнгийн амжилтаар үнэлдэг байдал нь нийгэм дэх хүмүүжил, төлөвшлийн үнэ цэнэ, ач холбогдлыг бууруулж байна. Тухайлбал, ахлах ангийн сурагчдын амжилтын 8 түвшин нь энэ түвшинд институцийн ялгаварлал, доод шатанд багш нараас сурагчид хандах хувь хүний ялгаварлалын үндэс болж буй нь харагдсан.

Багш бэлтгэдэг дээд боловсролын байгууллагуудад хүүхдийн хүмүүжлийн арга зүй, эцэг эхтэй ажиллах арга зүйн бие даасан сургалтын модуль заагдахгүй байгаа нь эргээд багш нарын хүүхэд хүмүүжүүлэх үндсэн үүрэг сулрах нөхцөл болж байна.

Дижиталчлал, цахим иргэншил улам бүр даяаршиж буй өнөө үед хүүхдийн ухаалаг утсыг зохицуулах, хууль дүрэм нь амьдралд тэр бүр нийцэхгүй байна. Ухаалаг утсыг шууд хориглох, ухаалаг бус утас хэрэглэхийг шаардах зэрэг нь зарим талаар хөгжлийн дээрх хандлагатай үл нийцэх байдалтай байна.

Хүүхдийн хүмүүжил, төлөвшлийн нийгэм сэтгэлзүйн шинж төлөвийн хүрээнд

Хүүхдийн төлөвшилд эцэг эх болон хүүхдийн харилцаа мэдэгдэхүйц нөлөөлж байна. Эцэг эх хүүхдийнхээ мэдрэмж, хэрэгцээг ойлгохгүй, хүүхдээсээ илүү их зүйлийг хүсэж байгаа нь судалгааны үр дүнгээс гарлаа. Энэ нь эцэг эхчүүд хүүхдэдээ илүү их цаг зарцуулах шаардлагатайг харуулж байна.

Судалгаанд оролцсон бүх хүүхдүүд гэр бүлээ илүү нэгдэл нягтралтай, бие биесээ гэсэн сэтгэлтэй байхыг хүсэж байна. Судалгаанд оролцсон аав ээжүүд илүү сайн аав ээж болохыг хүсдэг нь судалгааны үр дүнгээс гарлаа. Харин хүүхдүүд нийтлэг хөдөлгөөний дутагдалтай, идэвхгүй байгаа нь үр дүнгээс харагдаж байна.

Судалгаанд оролцсон хүүхдүүдийн дийлэнх нь аюултай ээнэгшилд байна. Мөн түүнчлэн тэдний түгшүүрийн түвшин, ээнэгшлээс зугтаах байдал өндөр үзүүлэлтэй байгаа нь зайлшгүй анхаарах ёстой асуудал юм. Аюултай ээнэгшилд удаан хугацаагаар байх юм бол сурах дургүй болох, сургуулиас гарах, ганцаардсанаас болж тоглоом, хар тамхинд донтох зэрэг нийгмийн эсрэг сөрөг зан үйлүүд гарах магадлал маш өндөр болох магадлалтай. Тиймээс эцэг эх, багш, нийгмийн ажилтан, сэтгэл зүйчид анхааран ажиллах ёстойг судалгааны үр дүн харуулж байна.

Түүнчлэн ахлах ангийн сурагчдын дунд аюултай ээнэгшил маш их хувийг эзлэхээс гадна охидод их илэрчээ. Тиймээс тэдэнд чиглэсэн сэтгэл зүйн зөвлөгөө, үйлчилгээ зайлшгүй шаардлагатай байгааг холбогдох байгууллагууд анхаарах хэрэгтэй байна. Бид сурагчдын аюултай ээнэгшлийг багасгаснаар ирээдүйд үүсэж болох эрсдэлүүдээс урьдчилан сэргийлэх боломжтой, түүгээрээ дамжуулан ирээдүйн нийгмийг эрүүлжүүлэх боломжтой юм.

БОДЛОГЫН ЗӨВЛӨМЖ

Бодлогын түвшинд

- Монгол улсад хүүхдийн хүмүүжлийн бодлогын нэгдмэл орчин бүрдүүлж, холбогдох хууль тогтоомжуудад “хүмүүжил”, “төлөвшил” зэрэг ойлголт хийгээд оролцогч талуудын чиг үүргийг нэгдсэн байдлаар тодорхойлох, ингэснээр салбар дундын оновчтой бүтэц, механизм бүрдэнэ.
- Гэр бүл, боловсрол, хүүхдийн эрх болон холбогдох бусад хуульд тодорхойлсон хүүхдийн хүмүүжлийн талаар оролцогч талуудын чиг үүргийн хэрэгжилтийг хангахад чиглэсэн салбар дундын үйлчлэл бүхий журмуудыг боловсруулах, тухайлбал “Монгол хүүхдийн хүмүүжлийн үлгэрчилсэн дүрэм”-ийг боловсруулах,
- Хүүхдийн хүмүүжлийн эерэг аргын сургалтын тогтолцоог бүрдүүлэх, энэхүү сургалтыг хуульчлан баталгаажуулж, төсөв хөрөнгө, дэд бүтэц, хүний нөөцийг баталгаажуулах явдал юм,
- Хүүхдийн асуудал хариуцсан төрийн захиргааны төв байгууллагад хүүхдийн хүмүүжил хариуцсан бүтцийг бий болгож, орон нутагт асуудал хариуцсан бие даасан мэргэжилтний орон тоог бий болгох, мэргэжилтнүүдийг ажлын байран дээрээ тогтвор суурьшилтай ажиллуулах тал дээр анхаарах,
- Боловсролын салбарын багшийн ажлыг үнэлэх холбогдох дүрэм журамд хүмүүжлийн ажлын үр дүнгийн шалгуур үзүүлэлтийг оруулах, багшийн ажлын цагт хүмүүжлийн ажлын цагийг нэмэгдүүлэх,
- Боловсролын салбарын сурагчдын түвшнийг тодорхойлж буй үнэлгээний өнөөгийн журамд түүний суралцагчийг ялгаварлахад түлхэж буй нийгмийн сөрөг нөлөөллийг бууруулах асуудлыг тусган зохицуулах,
- Багш бэлтгэж буй дээд боловсролын байгууллагын сургалтын хөтөлбөрт “Хүүхдийн хүмүүжлийн арга зүй”, “Эцэг эхтэй ажиллах арга зүй” модулийг боловсруулж, заавал судалдаг байхаар шинэчлэх,
- Эцэг эхчүүд болон хүүхдүүдэд цахим орчны соёлтой, аюулгүй, ухаалаг хэрэглээг төлөвшүүлэхэд чиглэсэн хөтөлбөр, аяныг хүмүүжлийн хүмүүжлийн оролцогч талуудыг хамран зохион байгуулах,
- Цахим орчинд хүүхдийн хүмүүжилд сөргөөр нөлөөлж буй контентуудыг тусгайлан судалж, тэдгээрийг хязгаарлах (эцэг эхийн хяналт болон харилцаа холбооны газрын хяналт), хүмүүжилд эерэг контентуудыг сурталчлан дэмжих,
- Төрийн болон хувийн хэвшлийн байгууллагууд дахь хүүхдийн эрхийн асуудлаар “Хүүхдэд ээлтэй байгууллага ба ажил: Ажил ба гэр бүлийн тэнцвэрийг хангах нь” тусгайлсан зөвлөмж боловсруулж, ажил олгогч нарт хандсан үндэсний аян, уриалга хөдөлгөөн явуулах,

- Хүүхдийн асуудал эрхэлсэн байгууллагаас хууль шүүхийн байгууллагууд болон харилцаа холбооны байгууллагатай хамтран цахим орчинд “Томчуудын үлгэр дуурайлал”-ыг бий болгох “Үгээр биш үйлээр үлгэрлэе” аяныг зохион байгуулах,

Орон нутгийн түвшинд

- Орон нутгуудад “Хүүхдийн хүмүүжлийн дэд хөтөлбөр”-ийг хэрэгжүүлэх сайн туршлагыг түгээн дэлгэрүүлэх,
- Орон нутаг ЕБС-д хүүхдийн хүмүүжлийн асуудал хариуцсан мэргэжилтний орон тоог баталж, өөрийн төсөв хөрөнгөөр ажиллуулж буй сайн туршлагыг түгээн дэлгэрүүлэх,
- Орон нутгийн түвшинд оролцогч талуудад зориулсан хүмүүжлийн эерэг аргын сургалтын хүртээмжийг нэмэгдүүлэхийн тулд аж ахуйн нэгж, байгууллагууд ажилтнуудаа хамруулдаг байх асуудлыг албан үүрэгжүүлэх,
- Орон нутгийн түвшинд “Хүүхдэд ээлтэй байгууллага ба ажил, Ажил ба гэр бүлийн тэнцвэрийг хангагч” шилдэг байгууллага, аж ахуйн нэгжийг шалгаруулан олон нийтэд сурталчилдаг байх,

Сургуулийн түвшинд

- Сургуулийн түвшин дэх эцэг эхийн оролцоог институцжүүлэх, үүний тулд сургууль, сурагч, эцэг эхийн зөвлөлийн талаарх оролцогч талуудын, ялангуяа эцэг эхийн ойлголт, мэдлэгийг нэмэгдүүлэх,
- Сургууль өөрийн гэсэн хүмүүжлийн хөтөлбөртэй байх, түүнийг хэрэгжилтийг оролцогч талууд болон гурван талт зөвлөлийн оролцоотойгоор төлөвлөж, хэрэгжүүлж, үнэлдэг байх,
- Сургуулийн удирдлагын зүгээс эцэг, эхийн хурлын үр нөлөөг дээшлүүлэх, хэлэлцэх асуудал, дүрэм горимд хүүхдийн эрх, нэр хүнд, эрхэм чанар, эцэг эх хүүхдийн хүмүүжүүлэх эерэг арга барил, үлгэр дуурайлалтай зэрэг мэдээлэл өгч байх талаар журамлах,
- Багш нарын хүмүүжлийн арга барилыг дээшлүүлэх сургалтыг байнга зохион байгуулах,

Эх сурвалж:

1. www.legalinfo.mn. Гэр бүлийн тухай хууль
2. www.legalinfo.mn. Боловсролын тухай хууль
3. www.legalinfo.mn. Хүүхдийн эрхийн тухай хууль